A Khmer Medical Text, “The Treatment of the Four Diseases” Manuscript

Kieth Rethy, Michel Rethy Antelme

To cite this version:

Kieth Rethy, Michel Rethy Antelme. A Khmer Medical Text, “The Treatment of the Four Diseases” Manuscript. Siksācakr : Journal of Cambodia Reasearch, 2004, 6, pp.33-42, 109-125. ⟨hal-04377389⟩

HAL Id: hal-04377389

https://hal.science/hal-04377389v1

Submitted on 18 Jan 2024

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L’archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d’enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Copyright - All rights reserved

cover final.qxd 8/29/2004 11:41 AM Page 2

មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា
ប្រអប់សំបុត្រលេខ ៩៣៨០ ទីរួមខេត្តសៀមរាប
ទូរស័ព្ទលេខ (៨៥៥-៦៣) ៩៦៤-៣៨៥

ផ្ទះលេខ ៨ ផ្លូវលេខ ៦០០
ខណ្ឌទួលគោក រាជធានីភ្នំពេញ
ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
ទូរស័ព្ទលេខ (៨៥៥-២៣) ៩៩១-៩៣៧

Center for Khmer Studies / Centre d'Etudes Khmères
PO Box 9380
Wat Damnak, Siem Reap, Cambodia
Tel: (855) 063 964 385 - Fax: (855) 063 963 035

Phnom Penh Office:
8 Street 600, Khan Tuol Kork, Phnom Penh, Cambodia
Tel: (855) 023 991 937

Email: center@khmerstudies.org

www.khmerstudies.org

សិក្សាចក្រ Siksācakr Nº 6 (2004)

សិក្សាចក្រ

Siksācakr

ទស្សនាវដ្តីនៃមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា

Journal of the Center for Khmer Studies

Revue du Centre d'Etudes Khmères

លេខ ៦ ព.ស. ២៥៤៨ គ.ស. ២០០៤

N°6 (2004)

សិក្សាចក្រ Siksācakr

ទស្សនាវដ្ដីនៃមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា
Journal of the Center for Khmer Studies
Revue du Centre d'Études Khmères

ក្រុមបណ្ណាធិការ

លោក កមលេស្វរ ភដ្ដាចារ្យ
អ្នកស្រី ក្លៃរុង អាមរតិស
លោក ឆែម គាត រិទ្ធី
លោក ឃីង ហុកឌី
លោក ឌូហ្គាល់ដ៍ អូរ៉ៃលី
លោក ធិម វិន្ទ័រ
អ្នកស្រី ពែន្នី អេដវ៉ាដ្ស
អ្នកស្រី មិអ៊ុរ៉ះ កីកុ
អ្នកស្រី រ៉ែឆែល ហារីសុន
ឯកឧត្តម សឺន ស៊ូប៊ែរ្ត៍
អ្នកស្រី ហ្សាកឺលីន ហ្វីល្លីយ៉ូហ្សាត់
លោក ហ្សេរ៉ាដ៍ ឌីហ្វ្លុថ
លោក ឡុង សៀម
អ្នកស្រី អុកៈដៈ តូម៉ូកុ

Editorial Board / Comité éditorial

Klairung AMRATISHA
Kamaleswar BHATTACHARYA
Kieth Rethy CHHEM
Gérard DIFFLOTH
Penny EDWARDS
Jacqueline FILLIOZAT
Rachel HARRISON
KHING Hoc Dy
LONG Seam
MIURA Keiko
OKADA Tomoko
Dougald O'REILLY
SON Soubert
Tim WINTER

និពន្ធនាយក / Editor / Rédacteur scientifique
Michel Rethy Antelme — លោក មីស្ហែល ឫទ្ធី អង់តែល្ម

និពន្ធនាយករង / Assistant Editor / Rédactrice adjointe
Christiane Lalonde — អ្នកស្រី គ្រីស្ទាន ឡាឡុងដ៍

Graphic design / Maquette
Christiane Lalonde — អ្នកស្រី គ្រីស្ទាន ឡាឡុងដ៍

Printed in Cambodia / Imprimé au Cambodge / បោះពុម្ពនៅប្រទេសកម្ពុជាដោយរោងពុម្ព ជី.អេស.អារ.ស៊ី
JSRC Printing House

© Center for Khmer Studies 2004 — រក្សាសិទ្ធិ មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ឆ្នាំ ២០០៤

ISSN 1811-9166 — លេខសេរីស្តង់ដារអន្តរជាតិ ១៨១១-៩១៦៦

ព័ត៌មានជូនដល់អស់លោកអ្នក ដែលចង់បោះពុម្ពផ្សាយអត្ថបទស្រាវជ្រាវ

ទស្សនាវដ្ដីសិក្សាចក្រ សូមទទួលដោយរីករាយ នូវអត្ថបទស្រាវជ្រាវក្នុងវិស័យខេមរវិទ្យា ឬ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដែលតែងជាភាសាខ្មែរ អង់គ្លេស ឬ បារាំង ។ យើងខ្ញុំនឹងបោះពុម្ពផ្សាយអត្ថបទជាភាសាដើម ។ ម្យ៉ាងទៀត អត្ថបទណាដែលតែងជាភាសាខ្មែរ នឹងមានការបកប្រែជាភាសាអង់គ្លេស (ឬ ភាសាបារាំង) ផងដែរ ។ រីឯអត្ថបទណាដែលតែងជាភាសាអង់គ្លេស ឬ បារាំង នឹងមានការបកប្រែជាភាសាខ្មែរវិញ ។ ចំពោះអត្ថបទតែងជាភាសាខ្មែរ អក្ខរាវិរុទ្ធដែលយកមកប្រើ គឺរបស់វចនានុក្រមខ្មែរនៃពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ រៀបរៀងដោយសម្ដេចព្រះសង្ឃរាជជួន ណាត បោះពុម្ពផ្សាយគ្រាទី ៥ ដូចដែលរាជបណ្ឌិតសភាកម្ពុជាបានបញ្ញត្តទុក ។ អត្ថបទស្រាវជ្រាវ មិនត្រូវឲ្យលើសពី ១២ ទំព័រ ខ្នាត ១៣,៥ ស.ម. × ២១,៨ ស.ម. ។

Information for contributors

Siksācakr welcomes articles related to Khmer & Southeast Asian Studies. All articles must be written either in Khmer, English or French. Articles are published in their original languages and, for originals in English or French, in their Khmer translation. Khmer language articles are translated in English. Articles should not exceed 10 pages format 13,5cm X 21,8cm or 45,000 characters spaces included.

Information aux chercheurs souhaitant publier

Siksācakr est intéressé par tout article dans le domaine des études khmères et d'Asie du Sud-Est. Les articles devront être redigés en khmer, français ou anglais. Ils seront publiés dans leur langue originale. Ceux en français ou anglais seront traduits en khmer, et ceux en khmer seront traduits en anglais (éventuellement en français). Les articles ne doivent pas dépasser 10 pages de format 13,5 cm x 21,8 cm ou 45000 caractères espaces compris.

ព័ត៌មានជូនដល់អស់លោកអ្នក ដើម្បីជាវទស្សនាវដ្ដីសិក្សាចក្រ
Information for subscribers
Comment s'abonner

ទស្សនាវដ្ដីសិក្សាចក្រ ចេញផ្សាយមួយឆ្នាំម្ដង ។ តម្លៃការជាវសម្រាប់ឯកជនក្រៅប្រទេសកម្ពុជា ថ្លៃ ២០ ដុល្លារអាមេរិក ឬ ១៥ អឺរ៉ូ ។ ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ថ្លៃ ៣ ដុល្លារ ។ សម្រាប់ស្ថាប័ននានា ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ថ្លៃ ១០ ដុល្លារ ។ ក្រៅប្រទេសកម្ពុជា ថ្លៃ ២៥ ដុល្លារ ឬ ២០ អឺរ៉ូ ។ សូមទាក់ទងនឹងមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា តាមរយៈអាសយដ្ឋានអេឡិចត្រូនិច ដើម្បីជ្រាបអំពីរបៀបផ្ញើប្រាក់៖ center@khmerstudies.org ។

Siksācakr is published once a year. Subscriptions US$ 20 (15) per year to individuals (US$ 3 in Cambodia) and US$ 25 (20) per year to institutions (US$ 10 in Cambodia). Inquiries regarding subscriptions should be addressed to the Center for Khmer Studies (center@khmer-studies.org). Details for payment will be sent to you in the reply.

Siksācakr paraît une fois l'an. L'abonnement annuel est de US$ 20 (15) pour les individus (US$ 3 au Cambodge) et US$ 25 (20) pour les institutions (US$ 10 au Cambodge). Toutes demandes concernant les abonnements doivent être adressées au Centre d'Etudes Khmères (center@khmerstudies.org). Les modalités concernant les modes de paiement vous seront alors envoyées.

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 03:13 Page 1

សិក្សាចក្រ
Siksācakr

មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា
ប្រអប់សំបុត្រលេខ ៩៣៨០ ទីរួមខេត្តសៀមរាប
ទូរស័ព្ទលេខ (៨៥៥-៦៣) ៩៦៤-៣៨៥

ផ្ទះលេខ ៨ ផ្លូវលេខ ៦០០
ខណ្ឌទួលគោក រាជធានីភ្នំពេញ
ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
ទូរស័ព្ទលេខ (៨៥៥-២៣) ៩៩១-៩៣៧

Center for Khmer Studies / Centre d'Études Khmères
P.O. Box 9380, Siem Reap, Siem Reap Province
Tel. (855-63) 964-385

House # 8, Street 600,
Khan Tuol Kork, Phnom Penh
Kingdom of Cambodia
Tel. (855-23) 991 937

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 03:13 Page 2

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 03:13 Page 3

សិក្សាចក្រ Siksācakr

No. 6, June 2004

Editorial ◆ វចនារណកថា 4

L'apport des manuscrits du Cambodge à la philologie pālie dans les collections publiques françaises 10
Jacqueline FILLIOZAT

Affaire opposant l'*Oknha Nearin Sena* Ek et le *Pnong* Ang Kiet, 1891. Étude juridique 16
Mathieu GUÉRIN

A propos d'un texte sur les nombres, les mesures traditionnelles, etc., rédigé par le *Hluoṅ Bibhăkti Dhānī, Yokpăt* de Chrui Changva, pour Adhémard Leclère 20
Michel Rethy ANTELME

A Khmer Medical Text, "The Treatment of the Four Diseases" Manuscript 33
Kieth Rethy CHHEM & Michel Rethy ANTELME

Some Clues on Long-standing Relationships between Cambodia and Peninsular Thailand 43
Daoruang WITTAYARAT & Michel Rethy ANTELME

Trying to Locate Southeast Asia from its Navel: Where is Southeast Asian Studies in Thailand? 52
Thongchai WINICHAKUL

CKS/Toyota Research Methodology and Writing Training Program: 2 selected abstracts 64
PRAK Bonamy & SENG Sary

សារៈសំខាន់នៃសាត្រាពីប្រទេសកម្ពុជា ដែលតម្កល់ទុកក្នុងបណ្ណាសម្ព័ន្ធសាធារណៈបារាំង ផ្ដល់ដល់និរុត្តិវិទ្យាបាលី ៦៥
ដោយ ហ្សាកឺលីន ហ្វីល្លីយ៉ូហ្សាត់

អំពីករណីមួយរវាងឧកញ៉ានរេន្ទ្រសេនា អេក និងពួងម្នាក់ឈ្មោះ អង្គៀត ក្នុងឆ្នាំ គ.ស. ១៨៩១ ៖ សិក្សាតាមទស្សន៍ច្បាប់ ៧៥
ដោយ ម៉ាត្យឺ ហ្គេរ៉ាំង

អំពីអត្ថបទ ១ ស្ដីពីចំនួន រង្វាស់រង្វាល់បុរាណ ។ល។ ដែលហ្លួងពិភក្តិធានី យោក្បត្រជ្រោយចង្វា បានរៀបរៀង និង ជូន « លោកជាធំ » អាដេម៉ារដ៏ ឡឺក្លែរ ៨៤
ដោយ មីស្ហែល បុទ្ធី អង់តែល្ម

អំពីវាន ១ ខ្សែ ក្រោមចំណងជើងថា « នេះតម្រាំរាប់ក្បួនថ្នាំមកែរោគទាំង ៤ » ១០៩
ដោយ ឆែម គាត រិទ្ធី និង មីស្ហែល បុទ្ធី អង់តែល្ម

គន្លឹះខ្លះ ៗ ដើម្បីយល់អំពីទំនាក់ទំនង ដែលមានពីយូរលង់ រវាងប្រទេសខ្មែរ និង ភូមិភាគខាងត្បូងនៃប្រទេសថៃ ១២៦
ដោយ ដាវរឿង វិទ្យារដ្ឋ និង មីស្ហែល បុទ្ធី អង់តែល្ម

ការចំរកឃើញអាស៊ីអាគ្នេយ៍ពីខាងក្នុង ៖ តើការសិក្សាអំពីអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក្នុងប្រទេសថៃ នៅឯណា ? ១៤៣
ដោយ ទង់ជ័យ វិនិច្ចកូល

កម្មវិធីនៃ ម.ខ.ស. និង មូលនិធិតូយ៉ូតា សម្រាប់និស្សិតកំណាថ្មី ។ អត្ថបទសង្ខេបសំរាំង ២ ១៦៧
ដោយ ប្រាក់ បូណាមី និង សេង សារី

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:54 Page 33

A Khmer Medical Text "The Treatment of the Four Diseases" Manuscript *

Kieth Rethy Chhem, Professor of Radiology and Anthropology,
University of Western Ontario, London
Michel Rethy Antelme, *Maître de conférences*,
Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Paris

MEDICAL KHMER TEXTS WRITTEN ON PALM-LEAF MANUSCRIPTS *were first used by Leclère to publish his seminal work on medicine in ancient Cambodia (Leclère 1894-95). Among the few others were Norodom's doctoral thesis on the evolution of Khmer medicine (Norodom 1929), Filliozat's book on* Kumāratantra *(Filliozat 1937), and more recently Ang's introductory article on the influence of Indian medicine on the Khmer medical system (Ang 1992), or Ros Visoth's dissertation on Khmer traditional medecine (Ros Visoth 1995). This paper seeks to assess the content of a well-preserved medical manuscript (Mss 98) from the archives of the École Française d'Extrême-Orient and to place it within the context of traditional Khmer medical practice. This medical text was specifically selected because it contains a combination of diagnostic and therapeutic methods, namely pulse examination and pharmacopoeia. Due to their common cultural background, a comparative approach was adopted to analyze the structure, content and functions of Khmer medical books with respect to those produced in other Southeast Asian medical systems (Laderman 1988: 147). This "contextualization" is important for evaluating both the Indian influence on indigenous medical practices and the transmission of ancient medical knowledge to the present day.*

Khmer medical manuscripts

The ancient Khmers wrote on stone, metals, palm-leaves, paper, human skin (tatoos) but rarely on animal skins in contrast to Tcheou Ta-Kouan's report (Pelliot 1951: 20-21, Ly Theam Teng 1973: 38). Most manuscripts or *sātrā*-s were made of latania palm-leaves (*ṭoem drāṃṅ – Corypha lecomti*). Beside the *sātrā*-s, the Khmers also used mulberry bark (*ṭoem man – Brussonetia papyrifera*, or *ṭoem snāy – Streblus asper*) to make paper for books called *Kraing* (*krāṃṅ*) or *Kampi (gambīr)* (Groslier 1921: 4; Ly 1967: 107).

The corpus of Khmer literature is generally divided in three main types (Au, 1953: VIII- X). The *Tes (des(n))* contains the sacred Buddhist knowledge. The *Lbaeng (lpaeṅ)* are literary works used to entertain the audience via a public reader or chanter. They are written in verse with a rich and elaborate vocabulary to tell the story of the *Jātaka*-s or Indian epics like the *Rāmāyaṇa*. The last type is called *Kbuon (kpuon)* which is a technical book dealing with medicine, pharmacopoeia, astronomy, law, chronicles, magics, divination or demonology.

Khmer manuscripts are kept in lacquered black and red wooden chest, decorated with golden features. Each of these chests may contain more than a hundred manuscripts (Pavie 1901: 14). They are stored in monastery libraries called *ho trai* (Bernon 2003: 217). No elaborate report on the ancient *ho trai* had been done in Cambodia, but the architecture of many similar libraries in Thailand have been described a wooden, sometimes with multi-tiered roof, sitting in the middle of a small pond serving as a barrier to termites (Sutthitham 2003: 119). In some situation the library hall also serves as an accommodation for monks and their students (Bareau 1969: 38).

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:54 Page 34

In the Corpus of Khmer Manuscripts at the Bibliothèque Nationale de Paris, Au had identified several medical manuscripts, most of them dealing with pharmacopoeia (Au 1951). Five of those medical texts contain theory and practice of pulse diagnosis called *Kbuon Chip Chor (kpuon jīp car)* (Mss 108, 154-3, 125-3, 147-1, 168 A -3). They describe the different types of pulse, their anatomical sites according to the day of the week, and their use in the diagnosis and prognosis. Few medical manuscripts are preserved at the École Française d'Extrême-Orient de Paris (Mss 97, 98, 310, 381), among them an important short text on the *Kumāratantra* (Mss 97), dealing with pediatric demonology (Ang 1992). This manuscript is the key and the strongest evidence that supports the integration of ancient Indian medical theories into Khmer medicine. The impact of the Chinese medical tradition is more difficult to demonstrate because of the lack of written sources. Finally, with the movement of populations and active regional trade, some exchange of medical practices almost certainly occurred since ancient times, among the different indigenous medical traditions of mainland Southeast Asia (Van Esterik 1988: 755).

Southeast Asian medical texts are considered as "a source of immutable wisdom" and therefore much less stress has been put on interpretative nature of the manuscript (McCauley 1988: 780). It serves mostly as a compendium of miscellaneous recipes or "cook-book" (McCauley 1988: 781). But more importantly the ancient manuscript is considered as a sacred object for worship. Its content is personified in a divinity. In ancient Cambodia, the statue of Prajñāpāramitā almost always held a sacred manuscript in her right hand (Guy 1982: 11; Khun 2002: 45 et 52). As elsewhere in Southeast Asia, the medical book was thought to have the healing power embedded in any part of the manuscript including the letters and their shape and sound, the words, the writing material as well as the ink (McCauley 1988: 781). Khmer words are also associated with cabalistic power to be superior to any magic rituals practiced with any other scriptures of the region (Golomb 1984: 114). Many medical manuscripts had been copied and recopied by copyists, some of them monks, others laymen living in or near the monasteries. As elsewhere during ancient or medieval times, copying sacred manuscripts was considered a religious act that brought merit to the copyist (Labarre 2001: 25). Many of them are currently stored in libraries in and outside Cambodia. The Fonds des Manuscrits Khmers of Phnom-Penh is stored at the Musée de l'Homme or the Société Asiatique in Paris (Khing 2003). Some other medical Khmer manuscripts are now preserved at the National Library of Bangkok, many of them translated into Thai (Mulholland 1987: 16). Others were lost irretrievably as they were burnt along with the coffin during cremation, buried in stūpas or abandoned in neglected storage places of the monasteries (Bizot 1976: III).

"The treatment of the four diseases" manuscript

Mss 98 had been selected for our current study because it contains a combination of Khmer pharmacopoeia and pulse diagnosis. The title of this book is *neḥ tāṃ$_{m}$răp kpuon thnāṃm kae' rog dă$_{\dot{n}}$ 4 – [Here is the Medical Treatise to Cure the four (types of) Diseases]*, which is most likely based on the theory of the four elements (Chhem 2001). This manuscript belongs to the *vān* category, i.e. latania palm-leaf manuscripts of small size, often used by *grū khmaer* or traditional healers. Mss 98 consists of sixteen leaves, 5.4 cm. (2.13 in.) by 19.2 cm. (7.56 in.) width/length, engraved on both sides, except for the first leaf with the title, which is engraved on one side; the fourteenth leaf, also engraved on one side; and the fifteenth leaf, which is blank apart from the letter *ṇa* used as a pagination letter. The sixteenth leaf is completely blank. Each page consists of five lines,

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:55 Page 35

except for the last engraved page which bears only three lines of text. The script used is the *mūl* (round) script, except for very few letters such as the consonant sign for *va* or the subscript for *na* which are written in the *jrīeṅ* (oblique) form. As it is usual, each second page is numbered using the traditional order of consonants: *ka, kha, ga, gha, ṅṅa*, etc. The spelling is the one used at the end of the nineteenth century – beginning of the twentieth century. The consonant *ta* is used for both /t/ and /d/ consonantal sounds. Vowel sounds are imperfectly noted. Word spelling is very irregular, as it was the case at that time, and subscript consonants are often used to note word final consonants.

This manuscript is divided in several sections. Curiously, none of them matches the chosen title. Similar to their Indian medical counterparts, the organization of the manuscript does not follow any logical order. Much emphasis was put on the interrelation between cosmology, physiology and diseases as well as their respective prognosis and treatment (Lietard 1858: 36). The first section, consisting of three pages, deals with pulse taking as a diagnosis method, with a description of the technique and its practice according to the day of the week. A part of this section is versified in the *pad kākagati* meter. The second section contains nineteen pages of materia medica with a list of medicinal plants, their therapeutic effects, and the auspicious time to administer them. The last section describes a clinical symptom, the *hoet (hīt̂)* (asthma-like dyspnoea). The layout of this medical manuscript is completely uneven, each medical prescription following the previous one without any logical sequence. Each prescription is a minute entity that can be used separately as a recipe without the need to refer to the others. The general pattern of the organization for each prescription starts with the name of the diseases or symptoms, followed by the names of the medicinal plants, the method of preparation of the remedies and finally the mode of administration. The same pattern is seen in many other Southeast Asian medical texts (Brun and Schumacher 1994: 44). Plants represent the majority of the components of the materia medica listed in this medical manuscript while animal products and mineral are rarely mentioned.

Herbal medicine in Southeast Asia plays a dual function in both curing diseases and maintaining health (Van Esterik 1988: 751). Similar to the other cultures of the region, Khmer medical knowledge is transmitted through two main ways, oral and written. The written form serves as "cookbooks that depersonalize the knowledge, leaving no necessary mark of the teacher and lending a universal quality to the document" while the oral one "encourages more detailed knowledge as the student participates directly in the production of the remedies" (Van Esterik 1988: 757).

Translation of the manuscript

We aim at doing the best translation of the manuscript, keeping in mind the almost impossible task of achieving a complete 'actualization' of ancient medical terminology. The reader can refer to the Khmer version of this article in this issue where we give the text in its original spelling and in the spelling of the *Vacanānukram Khmaer* or Khmer Dictionary, fifth edition 1967-68.

[Page 1] Here is the Medical Treatise to Correct [Cure] The four [types of] Diseases. **[Page 2]** [blank page]. **[Page 3]** The first day[1] it is in the head, the second day in the forehead, the third day in the nose, the fourth day in the face, the fifth day in the stomach [*boḥ*], the sixth day in the belly [*phdai*], the seventh day all over the body. These were women's pulses. The first day the pulse is

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:55 Page 36

in the head, the second day in the tongue, the third day the pulse is in the nails, the fourth day, the pulse **[Page 4]** [*ka*] is in the belly in the whole body, the fifth day the pulse is in the arms, the sixth day the pulse is in the male genitals,[2] the seventh day the pulse is in the sole of the foot. These were the names of men's pulses. {The *ācārya*-s[3] declare: the divinities call these pulses the "guardian pulses," each of us should remember it, we ought to be aware of it. Otherwise, on those days our body will experience **[Page 5]** diverse ailments: edema, indigestion, all kinds of extremely severe diseases. A doctor should be aware, should be called for to prescribe a laxative. When this doctor treats you, he must avoid touching the circulation [point] of pulses at the navel [and] the belly. If he prescribes a laxative according to this pulse, a complication will occur and there will be no healing. It will be like taking some poison, **[Page 6]** [*kha*] and a complete ingestion will lead to death [or] an extremely severe and harmful disease. On the three specific days: Thursday, Monday and Tuesday, medecine should be taken to adjust the fire element to these ailments. You can balance the fire element to the disease only on these three days, and it will be efficient. **[Page 7]** The symptoms will be alleviated, there will be no more danger. The discussion on the pulses ends here.}[4] As for medecines for *mreñ dām* [skin ulcers]: take female and male *satv sa ka*.[5] Take only dead ones. Take the feathers of their wings and tails, their skin and their bones, burn them and then stew them with sesame oil. Mix with loris,[6] put them close to the birds' dead bodies. Take **[Page 8]** [*ga*] one portion of *trasak' ph-ar*[7] juice, one portion of water with sugar, one portion of ginger juice. Mix them and drink them in order to be cured. Medecine for vessels and blood disorders [*dās' sarsai*]: take one portion of *kdamb* bark [prob. *Mitragyna brunonis* or *M. javanica*],[8] one of *krasāṃṅ* bark[9] [*Ferroniella lucida*], one of *thkūv* bark [*Anthocephalus cadamba*], one of *jruoy* [*Casearia grewiaefolia*], in equal proportions, seven grains of *mrec* [*Piper nigrum* – pepper], one bulb of *khdim̂*.[10] Pound finely, add to black sugar-cane juice, and drink to recover. Medecines for hernia, *praṭit* [constipation], sharp pains, **[Page 9]** prolapsed uterus: take 1 [portion of] *bnau* bark [*Aegle marmelos* – Malabar orange], 1 [portion of] *jruoy* [*Casearia grewiaefolia*], 1 [portion of] *krāy* [*Xylopia vielana* or *X. pierrei*], 1 [portion of] *paṅgau* [*Amoora montana* or *Aglaia* sp.], 1 [portion of] garlic peel, 1 [portion of] *pī sanlik̂* [*Arytera littoralis*],[11] the 2 [varieties of] *citr mūl bhloeṅ* [*Plumbago zeylanica*],[12] the 2 [varieties of] ginger,[13] the 2 [varieties of] *raṃṭeṅ* [*Alpinia galanga* – galangas], *phlae cān'* [fruits of *Illicium anisatum*] and *phkā cān'* [fruits of *Diospyros decandra*], *kravāñ* [*Amomum kravanh*[14] – cardamom], *krako* [*Amomum elephantorum*], 1 portion of *saṅkae bhloeṅ* bark [*Premna latifolia*], 1 [portion of] *spūv* grass root [*Imperata cylindrica* or *Saccharum spicatum*] growing on the top of a termite mound, **[Page 10]** [*gha*] 1 [portion of] *jhoe bhloeṅ* bark [*Maba thorelii*]. Pound with *mrec* [*Piper nigrum* – pepper] and garlic. Mix with honey. Bury in unhusked rice for 3 days, and drink in order to be cured. Here is the medecine for *ṭaṃpau brāy* [active ulcer], *ṭaṃpau ṅā* [yaws], all kinds of ulcers: take 1 [portion of] *aṅkol* root with its bark [*Garcinia lanessani*], 1 [portion of] *paṅgau* root [*Amoora montana* or *Aglaia* sp.], 1 [portion of] *kañjoe pāy ṭāc* root [*Capparis micracantha*], boil in water until it reduces to one third and drink in order to be cured. Medecine for **[Page 11]** *aṇtoek* [splenomegaly], *dāc* [ascitis] and *hal'* [bloated stomach]: take 1 [portion of] *paṅgau* root and bark [*Amoora montana* or *Aglaia* sp.], 7 copper coins, boil them and drink in order to be cured. Medecine for hernia: take *saṃroṅ* fruit [*Sterculia parviflora*], green *bnau* fruit [*Aegle marmelos* – golden apple], *mrec* [*Piper nigrum* – pepper], boil and drink in order to be cured. Medecine for *pragrīv* [cerebral palsy]: take one garlic bulb, 1 [portion of] *mrec* [*Piper nigrum* – pepper], roast until it is scorched, pound finely, mix with lard, and smear in order to be cured.

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:55 Page 37

[Page 12] *ṅṅa* Medecine for hemorroids: one [portion of] *thnāṃ cin* ["Chinese medecine"],[15] 1 [portion of] *ūjriû*,[16] 1 [portion of] *stuk stur* [*Walsura villosa*], 1 [portion of] *buk chmā* [*Pavetta indica* var. *indica*], 1 [portion of] *laṃbān'* [*Aglaonema tenuipes*], 7 cloves of garlic, one pinch of *mrec* [*Piper nigrum* – pepper]. All these medecines must have the same portions. Boil in a new pot and drink the potion. Refrain from bathing on the seventh day [Saturday] as a taboo. Here is the medecine for leprosy ulcers: take 2 *pād*-s [1 *pād* = 9.375 grams or around 0.33 oz] of *dāl'* [*Amorphophallus harmandii*], 1 *tamliû* [1 *tamliû* = 37.5 gr. or around 1.3 oz] of the 2 varieties of *ktāt*,[17] **[Page 13]** 1 *pād* of *braḥ aṅkol*,[18] 1 *pād* of *banlai* [*zingiber pupureum*], 1 *pād* of *āc(m) chbiû* root [*Typhonium trilobatum*], 1 *pād* of *bhāggī* [?],[19] 1 *pād* of *khdiû saṃbǎr* [?],[20] 1 *pād* of *aṃbil* root [*Tamarindus indica* – tamarind], 1 *pād* of *kaṇtīeṅ* [*Sphenoclea zeylanica* – goose-weed], 1 *pād* of *dhmā* [*Acacia caesia*], 1 *tamliû* of *sampuor* root,[21] 1 *tamliû* of *citr mūl bhloeṅ* [*Plumbago zeylanica*], white *jīr*,[22] black *jīr*, yellow *jīr*, red *jīr*,[23] take 3 *pād*-s of each of these 5 [sic] kinds of *jīr*, 2 *tamliû*-s of *kravāñ* [*Amomum kravanh* – cardamom], **[Page 14]** *cca* 4 *tamliû*-s of *phkā cān'* [fruits of *Diospyros decandra*]. All these ingredients must be in equal portions, pulverize them and soak in 5 *nāl*-s[24] of honey. Bury in unhusked rice on the seventh day [i.e. Saturday] before drinking. This medecine called *sandhar mahārāj* [pleasant emperor], eliminates all kinds of diseases, the 100 categories of small and big diseases, the 100 categories of ulcers [*ṛs ṭūṅ*], the 100 categories of leprosy, the 5 categories of stinking ulcers, the 5 categories of stinking ulcers [sic] **[Page 15]** of the mouth or the throat, the 5 categories of hemorroids, the 5 categories of vulvar varices, the 5 categories of bleeding hemorroids, the 5 categories of cachectic hemorroids/varices causing shivering. If a women is pregnant, she should not drink it at all. If it is for a monk, it should be mixed with black sugarcane juice and it can be ingested. Here is the medecine for severed umbilical cord, **[Page 16]** *chha* or for itching ulcers, tears, skin, red eyes, bad eyesight: take 1 [portion of] *braliû* flower [*Nymphaea lotus*], 1 [portion of] *nuon srī* flower [*Erismanthus sinensis*], 1 [portion of] *mliḥ* flower [*Jasminum sambac* – Arabian jasmine], 1 [portion of] *dāl'* stump [*Amorphophallus* sp. or *Tacca pinnatifida*]. Weigh them in equal portions. Pound finely. Mold into pills and expose to the sun until it dries. Grate into lime juice, smear in order to be cured. Here is the medecine for cerebral palsy: take one [portion of] *kravāñ* root [*Amomum kravanh* – cardamom], **[Page 17]** 1 [portion of] *phtau* root [rattan],[25] 1 [portion of] *joeṅ cāp* root [*Dasymaschalon lomentaceum*], one [portion of] *rabāk'* root [*Calamus salicifolius*], 1 [portion of] *saṃkuṅ* root,[26] 1 [portion of] *bhlū pāt* root [*Dillenia hookeri*], 1 [portion of] *buk chmā* root [*Pavetta indica* var. *indica*], 1 [portion of] *caṅkūt tmāt* root [?], 1 [portion of] *kañjoe pāy ṭāc* root [*Capparis micracantha*], 1 [portion of] *jīr līn lǎkt* root,[27] 1 [portion of] *laen baen* vine,[28] 1 [portion of] *jrai kriû* [root?] [*Ficus benjamina*], 1 [portion of] *paññoe k-aek* [root?] [*Helixanthera longispicata*], 1 [portion of] *valli mās* [*Cassytha filiformis*], 1 [portion of] *stuk stur* [*Walsura villosa*], 1 [portion of] *valli aem* [*Albizia myriophylla*], 1 [portion of] *aṅgañ'* vine [*Entada scandens*]. When drinking these plants, **[Page 18]** *jja* do not take any water. Medecine for *gagrīv khyal'* ["wind palsy"]: take 1 [portion of] *laen baen* vine, 1 [portion of] *bralau aṃbae*,[29] 1 [portion of] *daṃbūṅ ṭai khlā* [?],[30] 1 [portion of] the 2 [varieties of] *ṅap'* [*Sauropus androgynus*], 1 [portion of] *brīṅ dhaṃ* vine,[31] 1 [portion of] *ṭoem dhnaṅ'* [*Pterocarpus indicus*], 1 [portion of] *ṭak bāy*.[32] Boil and drink in order to be cured. Laxative for *gagrīv khyal'* ["wind palsy"]: take 1 [portion of] *prapheñ*,[33] 1 [portion of] *slāp dā* [*Commelina salicifolia*], 1 [portion of] *ūjāṅ* [*Garuga Pierrei*], **[Page 19]** the 2 [varieties of] *raṃṭeṅ* [*Alpinia galanga* – galanga], the 2 [varieties of] *khñī* [*Zingiber officinale* – ginger], 1 [portion of] *banlai* [*Zingiber purpureum*], 1 portion of *kravāñ jrūk* [*Cyperus rotundus*], 1 [portion of] *kañjoe pāy ṭāc*

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:56 Page 38

[*Capparis micracantha*], 1 [portion of] *krasāṃṅ* bark [*Ferroniella lucida*], 1 [portion of] *khdiûṃ sa* [garlic]. You can pound them with rice water, alcohol, or *krūc soec* juice [*Citrus hystrix*]. Drink it. Here is the medecine for ulcers, tumors, cerebral palsy, asthma, constipation, chest pain: take 1 [portion of] *laen baen* vine, **[Page 20]** [*jha*] *paṅhīer khmūt*[34] or *ktāṃṅ pāy* [*Guioa cambodiana*], 1 [portion of] *jrai kriûṃ* [*Ficus benjamina*], 1 [portion of] *preṅ* vine [*Derris laotica*],[35] 1 [portion of] *laṃbas'* root [*Connarus semidecandrus*], 1 [portion of] *buk chmā jruk* [?],[36] 1 portion of *aṅgā pusp* [*Millingtonia hortensis*], 1 [portion of] *dramūṅ sek* [*Gelonium multiflorum* or *Suregada multiflorum*], 1 [portion of] *braḥ bnau* root [*Terminalia triptera*], 1 [portion of] *jhoe aem* [*Albizia myriophylla*], 1 [portion of] *stuk stur* bark [*Walsura villosa*], 1 [portion of] *khjāy* [*Boesenbergia rotunda*],[37] 1 [portion of] *phdī* [*Amaranthus bletum*],[38] 1 [portion of] *mraḥ* root [*Momordica charantia* – bitter melon], 1 [portion of] *aṃbau brai*[39] root, 1 [portion of] *kanloṅ* root [?], **[Page 21]** 1 [portion of] *danlīṅ ṭaṃrī*,[40] 1 [portion of] *khlaeṅ barṇ* root [*Bauhinia pulla*], 1 [portion of] *prapheñ* root, 1 [portion of] *ūjāṅ* root [*Garuga Pierrei*], 1 [portion of] *ūjriûṃ* bark, 1 [portion of] *raṃṭeṅ* [*Alpinia galanga* – galanga], 1 [portion of] *thnāṃ cin*, one [portion of] *ṭaek* [iron], 1 [portion of] *saṃṇa* [lead]. Boil these ingredients and drink or bathe in it. Extract *lṅa* oil [*Sesamum orientale* – sesame], and massage in order to be cured. Medecine for gonorrhea: take 1 [portion of] *valli yāv* root [*Strychnos axillaris*], 1 [portion of] *sramã* bark [*Terminalia chebula*], **[Page 22]** [*ña*] 1 [portion of] *raṃbāt' jrūk* [?], 1 [portion of] *janlūs* [*Erioglossum rubiginosum*], 1 [portion of] *raluos* bark [*Erythrina orientalis*], 1 [portion of] *aṇtāt go* root [*Achyranthes bidentata*], 1 [portion of] *krāṃṅ ṭī sa* [?], 1 [portion of] *aṇtāt samudr* [cuttlefish bone], 1 [portion of] garlic, 1 [portion of] *thkūv* [*Anthocephalus cadamba*], 1 [portion of] *mrec* [*Piper nigrum* – pepper], 1 [portion of] *khdiûṃ kraham* [*Allium ascalonicum* – shallott]. Pound and drink with fermented sticky rice water in order to be cured. Laxative for gonorrhea: take 1 [portion of] *jhoe khmau* [*Diospyros odoratissima* var. *oblonga*], 1 [portion of] *mrec* [*Piper nigrum* – pepper], **[Page 23]** 1 [portion of] of ashes, 1 [portion of] *aṅkol* [*Garcinia lanessani*] , boil in water and reduce to one third. If you suffer from incontinence [*nom rahăs nās'*], take this antilaxative: 1 [portion of] *prayaṅgu* root [*Panicum italicum*], 1 [portion of] *krapau* bark [*Hydoncarpus anthelminthica*],[41] 1 [portion of] *añcāñ* root [*Gmelina asiatica*]. Their weights must be equal. Boil in water and reduce to one third, and drink. Here is the medecine for abscess in the loins [*pūs cuṅ caṃlak*], take **[Page 24]** [*ṭta*] 1 [portion of] *cār* bark [*Butea monosperma*], 1 [portion of] *bhnaṃ bhnaeṅ* [*Hymnocardia wallichii*], 1 [portion of] *preṅ* vine [*Derris laotica*], 1 [portion of] *braḥ ramīet* [?],[42] grate into rice water, and smear ... [?]. Medecine for chest wall abscess: take 1 [portion of] *bhlāṃṅ* root [*Glycosmis pentaphylla*], 1 [portion of] *krāṃṅ ṭī sa* [?]. Take also the leaves and grate into *lṅa khmau* oil [black sesame oil], and then smear in order to be cured. This medecine for abscesses is efficient. **[Page 25]** Let us speak of the process of *hīÛ*[asthma] of which there are 7 categories: *hīÛkhlā* [tiger asthma], *hīÛmān'* [chicken asthma], *hīÛchmā* [cat asthma], *hīÛsvā* [monkey asthma], *hīÛaṇtoek* [tortoise asthma], *hīÛ ṭaṃrī* [elephant asthma], *hīÛ babae* [goat asthma]. Cat asthma and monkey asthma cannot be cured at all. Once they are over, there is death. They are **[Page 26]** [*ṭṭha*] called congenital asthma. For the 5 [categories of] asthma which can be cured: for tiger asthma, take 1 [portion of] *braḥ kruṅ khmau* [?],[43] 1 [portion of] *paṇtūl bejr* [*Tinospora crispa*], 1 portion of *citr mūl bhloeṅ* [*Plumbago zeylanica*], 1 [portion of] *kravāñ jrūk* [*Cyperus rotundus*], 1 [portion of] *khdiûṃ* stems,[44] 1 [portion of] *bnau* fruits [*Aegle marmelos* – Malabar orange], 1 [portion of] *ṭoem dāl'* [*Amorphophallus harmandii*], 1 [portion of] *khñī bhloeṅ*,[45] 1 [portion of] *mrec* [*Piper nigrum* – pepper], 1 [portion of] *ṭī plī* [*Piper retrofractum* – long pepper]. All in same portions, pound them, mix

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:56 Page 39

with honey, **[Page 27]** drink in order to be cured. For asthma which is mistaken for cough, i.e. chicken asthma: take 8 [portions of] *citr mūl bhloeṅ* [*Plumbago zeylanica*], 4 [portions of] *kamlāṃṅ ktuoc* [?],[46] 1 [portion of] *kamlāṃṅ ṭī plī*,[47] 1 [portion of] *mrec* [*Piper nigrum* – pepper]. Ground them all together. Mold into pills, and swallow to get cured. For tortoise asthma, take 1 [portion of] *kandī* [*Chenopodium hybridum*], 1 [portion of] *paṅgī*,[48] 1 [portion of] *mamāñ* [*Cleome gynandra* – cat whiskers], 1 [portion of] tamarind leaves, **[Page 28]** [*da*] 1 [portion of] *sampuor* leaves,[49] 1 [portion of] *phdī*.[50] Pound finely in equal portions, and drink to get cured. For elephant asthma, take gravel the size of rice grains, mix with lemon juice. Put in a copper bowl and expose to the sun. Drink in the evening. For hemoptysis mix *raṅga* [*Garcinia hanburyi* – gamboge] with *cek diṅ*.[51] Swallow. Also efficient for constipation. **[Page 29]** To achieve success, if you take [these] medecines, you should know about their poisons.[52] On sunday at dawn (*briṅ*), it is in the trunk. In the morning (*beñ banlīṅ*), it is in the roots. At noon (*thṅai traṅ'*), it is in the leaves. At dusk (*rasīel*), it is in the bark. On Monday at dawn it is in the heartwood, at noon in the leaves, in the morning in the roots, in the evening (*lṅāc*) in the bark. On Tuesday at dawn it is in the leaves, **[Page 30]** [*dha*] in the morning in the bark, at noon in the trunk, in the evening in the roots. On Wednesday at dawn in the roots, in the morning in the leaves, at noon in the bark, at dusk in the heart. On Thursday at dawn in the heart, in the morning in the leaves, at noon in the roots, at dusk in the bark. On Friday at dawn in the leaves, in the morning in the roots and the bark, **[Page 31]** at noon in the bark, at dusk in the trunk. On Saturday at dawn in the roots, in the morning in the trunk, at noon in the bark, at dusk in the heart. **[Page 32]** [*ṇa*] [blank page].

Notes

* The authors would like to express their deep gratitude to Ms Jacqueline Filliozat for her invaluable help in our search for Khmer medical manuscripts.

1. Traditionally Sunday is the first day of the week, which consists of seven days as in the West.

2. According to the *VK* (*Vacanānukram Khmaer* – Khmer Dictionary), the word *liṅg* refers only to quadruped male genital organs.

3. Teacher; master of religious ceremonies; practitioner of traditional rituals and healer.

4. The part in braces is in verse in the original version.

5. Probably a kind of egret: *Egretta garzetta*?

6. According to Menaut (1930: 24-25), very small quantities of powder made from calcination of cobra heads and of *sat lognhi* (*rañī*) or loris - *Nycticèbe tartigrade* (Menaut); *Nycticebus coucang* or *N. pygmaeus* (Headley *et al.* 1997: 994) – can be added to vegetal componants. Khmer housewives also know how to use large red ants (*aṅkraṅ*), mollusks, leeches, spider's nests (*saṃpuk bīṅ bāṅ*), wasp's nests (*chkae ñāṃṅ*) (see Crochet 2000: 22).

7. Kind of small cucumber.

8. Headley *et al.* (1997: 91). According to Dy Phon (2000), there are four varieties of *kdamb*: *kdamb diṅ* or *Nauclea officinalis*, *kdamb diṅ (dhaṃ)* or *Mitragyna speciosa*, *kdamb gok* or *Cephalantus angustifolius*, and *kdamb des* or *Leucaeana leucocephala*.

9. There are three varieties of *krasāṃṅ*: *Feroniella lucida* much used in culinary preparations, itself divided into two varieties: *krasāṃṅ sṅphlae* and *krasāṃṅ bul*; *krasāṃṅ dāp* or *Peperomia pellucida*; and *krasāṃṅ daṃhaṃ* or *Polygonum odoratum*.

10. *Khdiṃ* is a generic term for onions, garlic, leeks, and related vegetables.

11. According to Dy Phon (2000: 25), *Allophyllus serrulatus* has two names in Khmer: *Ṭai rahāt'* or *pī sanliṅ*. According to Martin (1971: 88), *Ṭoem* [tree] *ṭai rahāt'* is *Allophyllus serrulatus*, and *Ṭoem pī sanliṅ* is *Arytera littoralis*.

12. Headley *et al.* (2000: 250) say that it is a kind of small medicinal shrub with red or white flowers.

13. According to Menaut (1930: 74), Khmer *grū*-s (traditional healers) often associate *khñī dikû* (variety of white ginger) with *khñī bhloeṅ* (red variety).

14. Written *Amomum Krervanh* by Dy Phon (2000: 31), but spelling rectified by Martin (1971: 20).

15. Menaut (1930: 117) says that it is *moem thnāṃ cin*, literally "Chinese medecine tuber," a kind of tuber imported from China.

16. Headley *et al.* (1997: 1642) say that it is a kind of medium-sized tree. Its bark is very fibrous and was formerly used to make a coarse type of paper.

17. *Arum indicum* for Headley *et al.* (1997: 88). According to Dy Phon (2000: 655), there is *ktāt* or *Colocasia esculenta* var. *antiquorum*, and *ktāt horā* or *Alocasia macrorrhiza*.

18. According to Headley *et al.* (1997: 871), it is a kind of tuber used as a spice and to make a yellow dye.

19. We could not find any plant called *bhāggī* or *bhāttī* (as "g" and "t" have the same shape in the manuscript). Perhaps it should be read *bhaṅgī*, a k. of small tree with medicinal bark.

20. Perhaps it should be understood as 1 *pād* of *khdim̂* (garlic) and 1 *pād* of *saṃbăr* either a tree: *Artocarpus nitidus* subsp. *lingnaensis*, or a vine: *Bauhinia harmsiana*.

21. There are three kinds of *sampuor*: *sampuor kak'* or *Albizia myriophylla*, *sampuor mās* or *Acacia farnesiana*, and *sampuor sa* or *Cahormion umbellatum*. Dy Phon (2000: 4) says that young leaves of *Acacia farnesiana* are applied as poultices on wounded parts. Headley *et al.* (1997: 1345) give *Acacia concina* for *sampuor*, and also give the name of another variety: *sampuor des* or *sampuor prāk'* for a kind of shrub with small leaves, white flowers and edible fruits.

22. *Jīr* is a generic name for many small herbaceous plants including certain mints, basil, and chervil. According to Headley *et al.* (1997: 331), *jīr sa* or white *jīr*, is a kind of mint.

23. *Ṭeṅ* is a borrowing from Thai meaning "red" in Thai.

24. One *nāl* equals approximately 600 g. or around 21 oz.

25. There are several varieties, many belonging to the *Calamus* family.

26. Headley *et al.* (1997: 1335) say that it is a kind of tree. The leaves can be used to prepare a dye for silk.

27. Headley *et al.* (1997: 332) give the name *jīr līṅ lăkt* for *Ocymum gratissimum* or *Asarum virginicum* which has granular fruits that swell up when placed in water. The water may then be drunk as a beverage.

28. We could not find its scientific name.

29. According to Headley *et al.* (1997: 752), it is a kind of vine having a tough stem. The young shoots are edible.

30. Perhaps it should be understood as 1 [portion of] *daṃbūṅ* (*Croton joufra)*, and 1 [portion of] *ṭai khlā* (*Gardenia angkoriensis)*.

31. *Brīṅ* is a generic term for trees of the *Syzygium* family, but we could not find it as the name of a vine. *Brīṅ dhaṃ* is *Syzigium tinctorium*, a tree, 20-25 m tall.

32. According to Headley *et al.* (1997: 375), it is a kind of large vine.

33. K. of bush with flowers growing out of the leaves (Headley *et al.* 1997: 740). Lewitz and Rollet (1973: 147) give *prapheñ jhmol* (male *prapheñ*) and *prapheñ ñī* (female *prapheñ*), both *Phyllanthus*.

34. K. of spiny vine with edible leaves (Headley *et al.* 1997: 618).

35. Headley *et al.* (1997: 861) give the spelling *valli breṅ*, but in the manuscript it is spelt *vārr praeṅ* or *vārr preṅ*. Lewitz and Rollet (1973: 137) give the spelling *valli preṅ*. The spelling *praeṅ* has been sometimes corrected into *preṅ* on the original manuscript. *Valli preṅ* means lit. "oil vine."

36. Maybe to understood as *buk chmā jrak'* "pickled *buk chmā* (*Pavetta indica* var. *indica*)."

37. Dy Phon (2000: 97). For Headley *et al.* (1997: 141), *Boesenbergia rotunda* is *khjāy brai*, and *khjāy* is *Alpinia galanga*.

38. Or perhaps *phdīû* (*Ziginber zerumbet*)?

39. K. of reed (Headley *et al.* 1997: 1596).

40. Or perhaps just: *danlīṅ*, a k. of large tough vine often used in place of a rope.

41. It is probably *krapau phlae dhaṃ* (lit. *krapau* with big fruits), and not simply *krapau* (*Hydnocarpus annamensis*). The latter is used to make coal, whereas the former is used in the treatment of leprosy and other dermatosis, against tuberculosis, and as a vermifuge, and whose bark would be effective against incontinence. See Dy Phon (2000: 352).

42. Literally “sacred turmeric.” *Ramīet* is *Curcuma longa*, but we do not know what *braḥ ramīet* is.

43. Martin (1971: 62) and Headley *et al.* (1997: 863) give an approaching name: *braḥ kruṅ ñī* (*Stephania hernandifolia*) which is a kind of medicinal vine. *Khmau* means “black,” and *ñī* “female.”

44. See note 10.

45. K. of very hot ginger.

46. *Kamlāṃṅ* means “strength,” and *ktuoc* is “manioc (*Manihot esculenta*),” but we do not understand the real meaning because of the first word.

47. Same problem of comprehension as in the preceding note.

48. According to Headley *et al.* (1997: 614), *ṭoem paṅgī* is a kind of tuberous medicinal plant.

49. See note 21.

50. See note 38.

51. Variety of banana.

52. The primary meaning of the Khmer term *bi***ṣ** – from Sanskrit *viṣa* “poison, venom, bane, anything actively pernicious” – is “poison.” However this may simply represent a metaphoric term for either “side-effects” or “pharmacologic action” of the remedies.

References

Ang, Chouléan, « Apports indiens à la médecine traditionnelle khmère. Considérations préliminaires », *Journal of the European Ayurvedic Society*. Vol. 2, Reinbeik, 1992, pp. 101-114.

Au, Chhieng, *Catalogue du fonds khmer*, Paris, Imprimerie Nationale, 1953.

Bareau, A., « Quelques ermitages et centres de méditation bouddhiques au Cambodge », *BEFEO*, 56, 1969, pp. 11-56.

Bechetti, Catherine, « Une ancienne tradition de manuscrits au Cambodge », in *Recherches nouvelles sur le Cambodge*, Bizot F (éd.), Paris, EFEO, 1994, pp. 47-61.

Bernon (de), Olivier, “About Khmer monasteries: Organization and symbolism”, in *The Buddhist monastery*, Pierre Pichard & François Lagirarde (éds), Paris, EFEO, 2003, pp. 209-218.

Bizot, François, *Le Figuier à cinq branches: recherche sur le bouddhisme khmer*, Paris, EFEO, 1976.

Bizot, François, *Le Chemin de Laṅkā*, Paris, EFEO, 1992.

Brun, V., T. Schumacher, *Traditional herbal medicine in Northern Thailand*, Bangkok, White Lotus, 1994.

Chan-Ok, *Contribution à l’étude de la thérapeutique traditionnelle au pays khmer*, Paris, thèse pour le doctorat de médecine (unpublished), 1955.

Chhem, R.K. « Les doctrines médicales khmères : Nosologie et méthodes diagnostiques », *Siksācakr*, Center for Khmer Studies, Siem Reap, 3, 2001, pp 12-15.

Chandler, David, “The duties of the corps of royal scribes: An undated Khmer manuscript from the colonial era”, in *Facing the Cambodian past: Selected essays 1971-1994*, Chandler D., Chiang Mai, Silkworms Books, 1996.

Crochet, Soizick, « L’invisible guérison. Notes d’ethnomédecine en milieu rural au Cambodge », *Aséanie*, 5, juin 2000, pp. 13-40.

Dy Phon, Pauline, *Dictionary of Plants used in Cambodia*, Phnom Penh, 2000.

Filliozat, Jean, « Le *Kumāratantra* de Rāvaṇa et les textes parallèles indien, tibetain, chinois, cambodgien et arabe », Paris, *Les Cahiers de la Société Asiatique* IV, 1937.

Golomb, L. “The curer as cultural intermediary in Southern Thailand”, *Soc Sci Med*, 18, 2, 1984, pp. 111-115.

Guy, J., *Palm-leaf and paper: Illustrated manuscripts of India and Southeast Asia,* Melbourne, National Gallery of Victoria, 1982.

Groslier, Georges, *Recherche sur les Cambodgiens d’après les textes et les monuments depuis les premiers siècles de notre ère,* Paris, Challamel, 1921.

Headley, R.K., Rath Chim and Ok Soeum, *Modern Cambodian-English Dictionary*, Kensington (Maryland), 1997.

Ieng Say, *Me Kāby. Cpāp’ kpuon paṅrīen taeṅ kāby [Metrics. Treatise teaching how to compose in verse]*, (in Khmer) Phnom Penh, Pannakear Mey Sok, 1966.

Jacob, Judith M., *The Traditional Literature of Cambodia: A Preliminary Guide*, Oxford University Press, 1996.

siksacakr 6 angfr.qxd 28/08/2004 02:56 Page 42

Khing Hoc Dy, *Diṭṭhabhāb dū dau nai aksar sāstr khmaer, Aperçu général sur la littérature khmère*, (in Khmer) Phnom Penh, Pannakear Angkor, 2003.

Khun, Samen, *The New Guide of National Museum*, Phnom-Penh, 2002.

Labarre, A., *Histoire du livre*, Paris, PUF, 8e éd., 2001.

Laderman, C., P. Van Esterik, "Techniques of healing in Southeast Asia: Introduction", *Soc Sci Med*, 27, 8, 1988, pp. 747-750.

Leclère, Adhémard, « La médecine chez les Cambodgiens », *Revue Scientifique*, 2, 23, 1894, pp. 715-721.

Leclère, Adhémard, « L'anatomie chez les Cambodgiens », *Revue Scientifique*, 4, 1, 1894, pp. 392-398.

Leclère, Adhémard, « La sorcellerie chez les Cambodgiens », *Revue Scientifique*, 5, Tome 3, 1895, pp. 129-136.

Lewitz, S., B. Rollet, « Lexique des noms d'arbres et d'arbustes du Cambodge », *BEFEO*, tome LX, 1973, pp. 117-162.

Lietard, G., *L'Histoire de la médecine chez les Indous*, Strasbourg, Silberman G., 1858.

Ly Theam Teng, *Kaṃnat' hetu rapas' Jīv Tākvān' aṃbī prabaiṇī nai qnak sruk Cenlā, pak prae phdāl' bī eksasār ṭoem bhāsā cin [Zhou Daguan's Memoirs on the Traditions of the Inhabitants of Zhenla, translated from Chinese Original Documents]*, Phnom Penh, translated by Ly Theam Teng with the help of Ung Lay, Tang Suy Kong and Ma Ieng, 3rd edition, 1973.

Ly, Vou-Ong, « Les manuscrits sur feuilles de latanier », *Annales de l'Université des Beaux-Arts de Phnom-Penh*, 1, 1967, pp. 97-109.

Martin, Marie-Alexandrine, *Introduction à l'ethnobotanique du Cambodge*, Paris, CNRS/CEDRASEMI, 1971.

Martin, Marie-Alexandrine, « Éléments de médecine traditionnelle khmère », *Seksa Khmer*, 6, 1983, pp. 135-170 + IX pl.

Maspero, Georges, *Grammaire de la langue k̲hmère*, Paris, Leroux Éditeur, 1915.

McCauley, A.P., "Healing texts and healing techniques in indigenous Balinese medicine", *Soc Sci Med*, 27, 8, 1988, pp. 779-787.

Menaut, B., *Matière médicale cambodgienne*, Hanoi, Imprimerie d'Extrême-Orient, 1930.

Mulholland, J., *Medicine, magics and evil spirits*, Canberra, National Library of Australia, 1987.

Norodom, Ritharasy, *L'Évolution de la médecine au Cambodge*, Paris, Arnette L., 1929.

Pavie, A., *Mission Pavie, Indochine 1879-1895: géographie et voyages I*, Paris, Leroux éditeur, 1901.

Pelliot, P., « Le Fou-nan », *BEFEO*, 3, 1903, pp. 248-303.

Pelliot, Paul, *Mémoires sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-Kouan, version nouvelle suivie d'un commentaire inachevé*, Paris, Adrien-Maisonneuve, 1951.

Pichard, Pierre, François Lagirarde (eds.), *The Buddhist monastery*, Paris, EFEO, 2003.

Phou Sochea, *Kpuon khnāt khlaḥ nai saṃnaṅ' knuṅ pariveṇ vatt ārām [Treatise of some Measurements of Buildings in the Perimeter of Monasteries*], (in Khmer) Phnom Penh, Edition of the Buddhist Institute, 2003.

Ros Visoth, *"Vijjā bedy purāṇ" stī bī thnāṃ purāṇ niŵ rapīep byāpāl tām daṃnīeṃ damlāp' ["Ancient Medecine Science", about Ancient Drugs and Traditional Healing Practices]*, (in Khmer) Phnom Penh, B.A. dissertation (unpublished), Royal University of Fine Arts, Faculty of Archeology, 1995.

Sutthitham, Thada, "Monastic architecture in Northeastern Thailand", in *The Buddhist monastery*, Pierre Pichard & François Lagirarde (éds), Paris, EFEO, 2003, pp. 119-130.

Tcheou Ta-Kouan, *Mémoires sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-Kouan* (Traduit par Paul Pelliot), Paris, Adrien-Maisonneuve, 1951.

Van Esterik P.V., "To strenghten and refresh: Herbal therapy in Southeast Asia", *Soc Sci Med*, 27, 8, 1988, pp. 751-759.

Vidal, J.-E., *Paysages végétaux et plantes dans la Péninsule indochinoise*, Paris, Éditions Karthala, 1997.

Vidal, J.-E., G. Martel, S. Lewitz, « Notes ethnobotaniques sur quelques plantes en usage au Cambodge », *BEFEO*, tome LVI, 1969, pp. 171-232 + 6 pl.

លេខ ៦ គ.ស. ២០០៤ No. 6, 2004

អំពីវាន [@] ១ ខ្សែ ក្រោមចំណងជើងថា «នេះតម្រាំរាប់ក្បួនថ្នាំម៉ែរោគឆ្វ័ ៤»

ដោយ ឆែម គាត រិទ្ធី
សាស្ត្រាចារ្យវិទ្យុព្យាបាល និង នរវិទ្យា សាកលវិទ្យាល័យអុន្តារីយោខាងលិច ក្រុងឡុណ្ដុន (កាណាដា)
និង មីស្ហែល បុទ្ធី អង់តែល្ម
គ្រូសន្និសីទ វិទ្យាស្ថានជាតិនៃភាសានិងអារ្យធម៌នៃបូព៌ាប្រទេស ក្រុងប៉ារីស (ប្រទេសបារាំង)

[@] កំណត់សម្គាល់របស់អ្នកនិពន្ធ៖ "វាន" ជាសាត្រា (សាស្ត្រា) ស្លឹករឹតខ្នាតតូចជាងសាត្រាស្លឹករឹតធម្មតា ។

លោក ឡឺក្លែរ ជាអ្នកមុនគេ ដែលបានបោះពុម្ពផ្សាយអត្ថបទពេទ្យបុរាណខ្មែរ ចារលើសាត្រាស្លឹករឹតទាំងឡាយ ហើយបានធ្វើការសិក្សា អំពីវិជ្ជាពេទ្យបុរាណខ្មែរនេះ (ឡឺក្លែរ ១៨៩៤-១៨៩៥) ។ ការសិក្សាទាំងនេះ ប្រកបដោយសារៈសំខាន់ណាស់ និង មានឥទ្ធិពលខ្លាំងណាស់ទៅលើអ្នកស្រាវជ្រាវជំនាន់ក្រោយៗ ។ ក្រោយមក មានមនុស្សដទៃទៀតខ្លះ ដូចជាទ្រង់ នរោត្តម បុទ្ធរាសី (១៩២៩) ដែលបានទ្រង់លិខិតនិក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិត ស្ដីពីការវិវត្តនៃវិជ្ជាពេទ្យខ្មែរ, លោក ហ្វីលីយ៉ូហ្សាត់ (១៩៣៧) ដែលបានសរសេរសៀវភៅមួយអំពីក្បួនកុមារតន្ត្រ, លោក អាំង ជូលាន (១៩៩២) ដែលបានសរសេរអត្ថបទមួយ ជាសេចក្ដីផ្ដើមអំពីឥទ្ធិពលនៃវិជ្ជាពេទ្យឥណ្ឌាទៅលើប្រព័ន្ធពេទ្យខ្មែរ, និងលោក រស់ វិសុទ្ធ (១៩៩៥) ដែលបានសរសេរនិក្ខេបបទបញ្ចប់បរិញ្ញាបត្រស្ដីពីវិជ្ជាពេទ្យបុរាណ ។ នៅក្នុងអត្ថបទនេះ យើងខ្ញុំខំលើកយកខ្លឹមសាររបស់វានមួយខ្សែដែលបានរក្សានូវសភាពដ៏ល្អ ដែលយើងខ្ញុំបានប្រទះឃើញក្នុងបណ្ណសារដ្ឋាននៃសាលាបារាំងសែសចុងបូព៌ាប្រទេស ក្រុងប៉ារីស គឺសាត្រាលេខ ៩៨ ។ ខ្លឹមសារនៃសាត្រានេះទាក់ទងទៅនឹងវិជ្ជាពេទ្យបុរាណរបស់ខ្មែរ ដូចដែលយើងខ្ញុំនឹងអធិប្បាយខាងក្រោមនេះ ។ យើងខ្ញុំបានជ្រើសរើសវាននេះ ពីព្រោះមានទាំងការវិនិច្ឆ័យលក្ខណៈរោគ ទាំងការព្យាបាលរោគ គឺថា មានការពិនិត្យមើលជីពចរនិងឲ្យវិធីផ្សំថ្នាំ ។ ដើម្បីធ្វើការវិភាគនេះ យើងខ្ញុំបានប្រៀបធៀបអត្ថបទនិងប្រព័ន្ធវិជ្ជាពេទ្យបុរាណខ្មែរជាមួយនឹងអត្ថបទដែលមាននៅប្រទេសដទៃទៀតនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ (ឡាដឺរម៉ាន ១៩៨៨: ១៤៧) ។ ការវិភាគនៅក្នុងបរិបទនៃអាស៊ីអាគ្នេយ៍នេះ មានសារៈសំខាន់ដើម្បីធ្វើការប៉ាន់ប្រមាណអំពីឥទ្ធិពលរបស់ឥណ្ឌាទៅលើវិធីកែរោគនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ និងរបៀបដែលចំណេះដឹងអំពីវិជ្ជាពេទ្យបុរាណបានផ្ទេរមកដល់សម័យបច្ចុប្បន្ន ។

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:27 Page 110

ក្បួនតម្រាវិជ្ជាពេទ្យបុរាណខ្មែរ

ខ្មែរសម័យបុរាណធ្លាប់ចារអក្សរនៅលើផែនថ្ម លោហៈ សាត្រា ក្រាំង ស្បែកមនុស្ស (សាក់) ប៉ុន្តែកម្រធ្វើណាស់នៅលើស្បែកសត្វ ទោះបីជាលោក ជីវ តាក្វាន់ បានសរសេរទុកថា «លិខិតធម្មតានិងអត្ថបទទាំងអស់ ដូចជាឯកសារផ្លូវការជាដើមសុទ្ធតែសរសេរលើស្បែកសត្វប្រើស រមាំង ឬស្បែកដទៃទៀត ដែលគេយកមកហាលស្ងួតលាបពណ៌ខ្មៅ» (ប៉េល្លីយ៉ូត៍ ១៩៥១: ២០-២១, លី ធាមតេង ១៩៧៣: ៣៨) ។ គេចារសាត្រាស្លឹករឹតលើសន្លឹក ដែលធ្វើពីស្លឹកទ្រាំង ។ ក្រៅពីសាត្រា ក៏មានក្រាំង ដែលធ្វើពីសំបកមន ឬ សំបកស្នាយ ។ សាត្រានិងក្រាំង (ហ្គ្រាស៍លីយ៉េរ៍ ១៩២១: ៤) ដែលមានខ្លឹមសារសំខាន់ដូចជាក្បួន ហៅ គម្ពីរ (លី វូអុង ១៩៦៧: ១០៧) ។

អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរចែកជាបីចំពូក (អូ ឈៀង ១៩៥៣: VIII-X*) ។ ទី ១ គឺទេសន៍ ដែលស្តីពីព្រះពុទ្ធវាទ ។ ទី ២ គឺ ល្បែង ដែលជារឿងប្រលោមលោកតែងជាពាក្យកាព្យ ដែលអ្នកសូត្រសូត្រដើម្បីឲ្យអ្នកស្តាប់កម្សាន្តចិត្តសប្បាយរីករាយ ។ ក្នុងរឿងល្បែង មានប្រើពាក្យពេចន៍ពីរោះពីសា ប្រកបដោយន័យជ្រៅជ្រះ ស្តីពីជាតកទាំងឡាយ ឬ ពីរឿងរាមកេរ្តិ៍ ។ ទី ៣ គឺ ក្បួន ដែលជាអត្ថបទបច្ចេកទេសស្តីពីវិជ្ជាពេទ្យ វិធីផ្សំថ្នាំ ហោរាសាស្ត្រ ច្បាប់ក្រម ពង្សាវតារ គាថាមន្តអាគមព្យាករណ៍ ឬ ការបីឡាយាយីពីខ្មោចព្រាយបិសាច ។*

គេរក្សាទុកសាត្រាខ្មែរក្នុងហិបឈើ ដែលខ្នុកម្រ័ក្សណ៍ពណ៌ខ្មៅឬក្រហម រចនានឹងទឹកមាសទៀតផង ។ ហិបនីមួយៗ អាចមានសាត្រាជាងមួយរយខ្សែ (ប៉ារី ១៩០១: ១៤) ។ ហិបទាំងនេះ គេទុកក្នុងហោត្រៃនៅតាមវត្ត (ជឺ ប៊ែណ៌ុង ២០០៣: ២១៧) ។ ពុំមាននរណាបានធ្វើការសិក្សាយ៉ាងល្អិតអំពីហោត្រៃនៅប្រទេសកម្ពុជា តែរបៀបសាងហោត្រៃក៏ដូចគ្នានឹងប្រទេសថៃ ហើយតាមលោកធាតា សុទ្ធិធម្ម (២០០៣: ១១៩) ជាសំណង់ធ្វើពីឈើ ដែលអាចមានដំបូលច្រើនថ្នាក់ សង់នៅកណ្តាលស្រះ ដើម្បីការពារកុំឲ្យកណ្តៀរស៊ីគម្ពីរសាត្រា ។ នៅក្នុងករណីខ្លះ ហោត្រៃ ក៏សម្រាប់លោកសង្ឃនិងសិស្សរបស់លោកមកគង់នៅ (បារ៉ូ ១៩៦៩: ៣៨) ។

ក្នុងចំណោមសាត្រាខ្មែរដែលតម្កល់ទុកក្នុងបណ្ណាល័យជាតិនៅប៉ារីស លោក អូ ឈៀង (១៩៥១) បានប្រទះឃើញនូវក្បួនតម្រាកែរោគជាច្រើន ហើយភាគច្រើនស្តីអំពីវិធីផ្សំថ្នាំ ។ មានសាត្រា ៥ ខ្សែ ដែលស្តីពីទ្រឹស្តីនិងរបៀបវិនិច្ឆ័យជីពចរ ក្រោមចំណងជើងថា ក្បួនជីពចរ គឺសាត្រាលេខ ១០៨, លេខ ១២៥-៣, លេខ ១៤៧-១ និងលេខ ១៦៨ អា-៣ ។ សាត្រាទាំងនេះរ៉ាយរ៉ាប់ពីចំពូកជីពចរទាំងឡាយ កន្លែងជីពចរស្ថិតនៅក្នុងរាងកាយតាមថ្ងៃទាំងអស់ក្នុងសប្តាហ៍ និងរបៀបប្រើជីពចរក្នុងការវិនិច្ឆ័យរោគ និងការព្យាករពីការវិវត្តនៃជម្ងឺ ។ នៅសាលាបារាំងសែសចុងបូព៌ាប្រទេសទីក្រុងប៉ារីស មានក្បួនវិជ្ជាពេទ្យចំនួនតិចជាង គឺ មានសាត្រាលេខ ៩៧ លេខ ៩៨ លេខ ៣១០ និងលេខ ៣៨១ ។ នៅក្នុងចំណោមនេះ សាត្រាលេខ ៩៧ មានសារៈសំខាន់ណាស់ ជាអត្ថបទខ្លីមួយស្តីពីកុមារតន្ត្រ គឺរបៀបកែរោគក្មេងៗ ដែលត្រូវខ្មោចបៀតបៀន (អាំង ជូលាន ១៩៩២) ។ សាត្រានេះជាគន្លឹះមួយនិងជាភស្តុតាងដ៏ជាក់លាក់បំផុតថា ទ្រឹស្តីវិជ្ជាពេទ្យបុរាណឥណ្ឌា បានបញ្ចូល

ក្នុងវិជ្ជាពេទ្យខ្មែរ ។ ចំណែកឯឥទ្ធិពលរបស់ក្បួនតម្រាពេទ្យចិន វាពិបាកនឹងរកកស្តុតាងណាស់ ព្រោះយើងខ្វះឯកសារសរសេរ ។ ជាចុងក្រោយមក ការផ្លាស់ទីតាំងរបស់ប្រជាជនទាំងឡាយ និង ជំនួញដួញដូរជំសកម្មក្នុងជ្រោយឥណ្ឌូចិន ក៏គង់តែនាំឲ្យការប្រតិបត្តិក្នុងវិស័យពេទ្យ មានការយក ទៅយកមករវាងទំនៀមទម្លាប់កែរោគក្នុងប្រទេសនីមួយៗ នៃជ្រោយឥណ្ឌូចិននេះ (វ៉ាន់អេស្ដីរីក ១៩៨៨: ៧៥៥) ។

គេបានទុកអត្ថបទវិជ្ជាពេទ្យនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដូចជា "ប្រភពនៃគតិបណ្ឌិតមិនចេះប្រែប្រួល" ដូច្នេះ គេពុំសូវបានវាយសេចក្ដីនៃសាត្រាទាំងនេះ (ម៉ាក់កូឡេយ៍ ១៩៨៨: ៧៨០) ។ សេចក្ដីក្នុង សាត្រាទាំងនេះ ហាក់បីដូចជាសេចក្ដីសង្ខេបនៃវិធីផ្សំថ្នាំ របៀប"សៀវភៅធ្វើម្ហូប" (ម៉ាក់កូឡេយ៍ ១៩៨៨: ៧៨១) ។ តែការសំខាន់ជាងនេះទៅទៀត គឺថា គេទុកសាត្រាបុរាណដូចជាវត្ថុសក្តិសិទ្ធិជាទី សក្ការបូជា ។ ទេវតាមួយអង្គជានិមិត្តរូបនៃខ្លឹមសារក្នុងសាត្រាទាំងឡាយនេះ ។ នៅក្នុងប្រទេស កម្ពុជាសម័យបុរាណ រូបព្រះពោធិសត្វប្រជ្ញាបារមិតាតែងតែកាន់គម្ពីរ ១ ក្នុងព្រះហស្តស្តាំ (ហ្គែ ១៩៨២: ១១, ឃុន សាមេន ២០០២: ៤៥ និង ៥២) ។ ក្នុងប្រទេសខ្មែរក៏ដូចជាក្នុងប្រទេសឯ ទៀតនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែរ គេចាត់ទុកផ្នែកទាំងឡាយនៃសាត្រាកែរោគ ដូចជារូបរបស់តួអក្សរទាំង ឡាយ សូរសម្លេងនៃអក្សរនោះ ពាក្យពេចន៍ សម្ភារៈសម្រាប់ចារ និងទឹកខ្មៅជាដើម ថា មាន អំណាចអាចព្យាបាលរោគបាន (ម៉ាក់កូឡេយ៍ ១៩៨៨: ៧៨១) ។ អក្សរមូលរបស់ខ្មែរ គេក៏ចាត់ទុក ថា មានបុទ្ធានុភាពខ្លាំងជាងពិធីឱមអាមដែលមានប្រើអក្សរផ្សេងពីអក្សរខ្មែរក្នុងជ្រោយឥណ្ឌូចិន (ហ្គូឡុំប៍ ១៩៨៤: ១១៤) ។ គេបានចារចម្លងក្បួនតម្រាពេទ្យបុរាណតៗគ្នា ។ អ្នកចារចម្លងខ្លះជាព្រះ សង្ឃ ខ្លះទៀតជាគ្រហស្ថដែលរស់នៅក្នុងវត្តអារាមឬក្បែរវត្តអារាម ។ នៅប្រទេសកម្ពុជា ក៏ដូចជា នៅប្រទេសដទៃទៀត ការចារចម្លងគម្ពីរសាត្រា ជាការធ្វើឲ្យអ្នកចារបានកុសលផលបុណ្យ (ឡាបាវ ២០០១: ២៥) ។ សព្វថ្ងៃនេះ គេបានតម្កល់ទុកសាត្រាជាច្រើនក្នុងបណ្ណាល័យក្នុងប្រទេសកម្ពុជានិង ក្រៅប្រទេសកម្ពុជា ។ គេបានយកមូលនិធិសាត្រាខ្មែរក្រុងភ្នំពេញទៅរក្សាទុកនៅសារមន្ទីរមនុស្ស នៅក្រុងប៉ារីស ឬ នៅសមាគមអាស៊ីក្រុងប៉ារីស (ឃីង ហុកឌី ២០០៣) ។ មានសាត្រាពេទ្យបុរាណ ខ្មែរដទៃទៀត ដែលគេបានយកទៅរក្សាទុកនៅបណ្ណាល័យជាតិនៅក្រុងបាងកក ហើយនៅក្នុងនេះ មានមួយចំនួនដែលគេបានបកប្រែជាភាសាសៀម (មឺល្ហូល្ដិន្ត ១៩៨៧: ១៦) ។ សាត្រាឯទៀតបាន បាត់ទៅលុះអវសាន ដោយសារគេយកទៅដុតជាមួយក្ដារមឈូសពេលបូជាសព ឬ គេបានកប់ក្នុង ចេតិយ ឬគេបានចោលទុកក្នុងកន្លែងណាមួយក្នុងវត្តដោយគ្មានការថែទាំ (ប៊ីហ្សូត៍ ១៩៧៦: III) ។

តម្រាប់ក្បួនថ្នាំកែរោគទាំង ៤

សាត្រាលេខ ៩៨ ដែលយើងខ្ញុំបានជ្រើសរើសយកមកសិក្សានេះ គឺដោយហេតុថា មានទាំងវិធីផ្សំ ថ្នាំ ទាំងវិធីវិនិច្ឆ័យជីពចរ ។ មានចំណងជើងថា **នេះតម្រាប់ក្បួនថ្នាំមកែរោគទាំង ៤** (នេះ តម្រាប់ក្បួនថ្នាំកែរោគទាំង ៤) ។ ពាក្យថា តម្រាប់ជាពាក្យខ្មែរក្លាយមកពីកិរិយាស័ព្ទថា ត្រាប់ ។

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:29 Page 112

ក្នុងភាសាសៀម ពាក្យថា តម្រាប់ មានន័យដូចគ្នានឹងពាក្យថា តម្រា ។ អត្ថបទនេះ មុខតែផ្អែកលើទ្រឹស្តីនៃធាតុទាំង ៤ (ឆែម គាត រឹទ្ធី ២០០១) ។ សាត្រាលេខ ៩៨ នេះ ជារាន គឺជាសាត្រាស្ទឹករឹតមួយយ៉ាង ខ្នាតតូច ដែលគ្រូខ្មែរច្រើនតែប្រើ ។ ខ្សែលេខ ៩៨ នេះ មាន ១៦ សន្លឹក ទទឹង ៥,៤ ស.ម. បណ្តោយ ១៩,២ ស.ម. ។ សន្លឹកនីមួយៗ ចារទាំងសងខាង លើកលែងតែសន្លឹកទី ១ ដែលមានចារតែម្ខាង គឺមានចារចំណងជើង និងសន្លឹកទី ១៥ ដែលមានចារតែអក្សរ ណ ជាអង្គា ។ សន្លឹកទី ១៦ គ្មានចារអ្វីទាំងអស់ ។ ទំព័រនីមួយៗ មានចារអក្សរ ៥ បន្ទាត់ លើកលែងតែទំព័រចុងក្រោយបង្អស់ដែលមានតែ ៣ បន្ទាត់ ។ អក្សរចារ គឺ អក្សរមូល ។ តែតួអក្សរខ្លះសរសេរបែបអក្សរជ្រៀង ដូចជាតួអក្សរ វ និងជើង ន ជាដើម ដែលសរសេរជារូបអក្សរជ្រៀងវិញ ។ តាមទម្លាប់ មានចារអង្កាតែលើខ្នងសន្លឹក (គឺលើទំព័រទី ២ នៃសន្លឹកនីមួយៗ) ។ អង្កានេះជាអក្សរតាមលំដាប់ព្យញ្ជនៈ÷ ក ខ គ ឃ ដល់ ណ ។ អក្ខរាវិរុទ្ធ គឺជាអក្ខរាវិរុទ្ធដែលគេប្រើនៅចុងសតវត្សរ៍ទី ១៩ និងដើម ស.វ. ទី ២០ ។ ព្យញ្ជនៈ ត សម្រាប់កត់ទាំងអក្សរ ត ទាំងអក្សរ ដ ។ តួ គ និង តួ ត មានរូបដូចគ្នា អាចច្រឡំបាន ។ តួ ង និង តួ ដ ក៏មានរូបដូចគ្នាដែរ ។ ស្រៈសរសេរយ៉ាងមិនហ្មត់ចត់សោះឡើយ ។ អក្ខរាវិរុទ្ធពាក្យទាំងឡាយ មិនទៀងទាត់សោះ ។ តាមទម្លាប់នៅជំនាន់នោះ ជើងព្យញ្ជនៈច្រើនសម្រាប់កត់តួព្យញ្ជនៈប្រកប ។

រានខ្សែនេះអាចបែងចែកជាផ្នែកៗ បាន ។ ការណ៍គួរឲ្យឆ្ងល់ គ្មានផ្នែកមួយណា ដែលមានការពាក់ព័ន្ធនឹងចំណងជើង ។ ដូចសាត្រាឥណ្ឌាដែរ របៀបរៀបរៀងអត្ថបទពុំមានលំដាប់លំដោយសមហេតុសមផល ។ គេបានសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើការពាក់ព័ន្ធរវាងលោកធាតុ សរីរៈ និងជម្ងឺ ព្រមទាំងព្យាករណ៍ពីការវិវត្តនៃជម្ងឺទាំងឡាយ និងវិធីព្យាបាលដែរ (លីយ៉េតារដ៍ ១៨៥៨: ៣៦) ។ ផ្នែកទី ១ មាន ៣ ទំព័រ ទាក់ទងនឹងជីពចរ យកជាវិធីវិនិច្ឆ័យរោគ ដោយមានការពិព័ណ៌នានូវបច្ចេកទេស និងរបៀបធ្វើតាមថ្ងៃក្នុងសប្តាហ៍ ។ ក្នុងផ្នែកទី ១ នេះ មានឃ្លាមួយចំនួនតែងជាបទកាកគតិ គឺចាប់ពីទំព័រទី ៤ បន្ទាត់ទី ៣ «ចាប័ចរ៍នេះឯង អាចារ៍សំម្តែង» ដល់ទំព័រទី ៧ បន្ទាត់ទី ២ «ឥតមានទុកក្បែ ចាប័ចរ៍នោះនៃ ចែងច់បម្ទេះហោង» ។ ផ្នែកទី ២ មាន ១៩ ទំព័រ ស្តីពីរុក្ខជាតិយកមកផ្សំជាថ្នាំ, ស្តីពីការកែរោគរបស់ថ្នាំទាំងនេះ និងពីពេលាល្អសម្រាប់ប្រើថ្នាំទាំងនេះ ។ ផ្នែកក្រោយបង្អស់រាយរាប់ពីរោគមួយ គឺ រោគហឺត ។ របៀបរៀបរៀងអត្ថបទនេះ គ្មានភាគស្មើគ្នា ។ ការផ្សំឱសថនីមួយៗ នៅតៗគ្នា ដោយគ្មានលំដាប់សមហេតុផល ។ ការផ្សំថ្នាំនីមួយៗ ជាកំណត់ហេតុ ដែលពុំមានការពាក់ព័ន្ធជាមួយនឹងការផ្សំថ្នាំដទៃទៀត ។ សម្រាប់វិធីផ្សំថ្នាំនីមួយៗ មានឲ្យឈ្មោះជម្ងឺឬសញ្ញារបស់ជម្ងឺ រួចមានឲ្យឈ្មោះរបស់រុក្ខជាតិទាំងឡាយ និងរបៀបផ្សំនិងធ្វើថ្នាំ ហើយជាចុងក្រោយបំផុតគឺរបៀបយកថ្នាំនេះឲ្យជា (ផឹក, លេប, លាប ។ល។) ។ របៀបរៀបរាប់យ៉ាងនេះ ឃើញមានក្នុងបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ឯទៀតដែរ (ប៊្រុន និង ស្ទ្លម៉ាហ៊ឺរ ១៩៤៤: ៤៤) ។ នៅក្នុងក្បួនកែរោគទាំង ៤ នេះ គ្រឿងផ្សំភាគច្រើនជារុក្ខជាតិ ។ សត្វ ឬ រ៉ែលោហៈ យកមកធ្វើជាគ្រឿងផ្សំ មានតិចតួចនៅក្នុងក្បួននេះ ។

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:33 Page 113

នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ថ្នាំសត្វវេជ្ជពីរុក្ខជាតិ មានតួនាទី ២ គឺ កែរោគ និង ធ្វើឲ្យសុខភាពនៅតែបរិបូណ៌ (វ៉ាន់អេស្ដីរីក ១៩៨៨: ៧៥១) ។

ដូចនៅក្នុងប្រទេសឯទៀតនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែរ ចំណេះដឹងអំពីវិជ្ជាពេទ្យបុរាណ ចម្លងទៅតាមរបៀបពីរយ៉ាង គឺពីមាត់មួយទៅមាត់មួយ និងតាមរយៈឯកសារសរសេរ ។ ឯកសារសរសេរ គឺដូចជា «[សៀវភៅធ្វើម្ហូប ដែលធ្វើឲ្យចំណេះដឹងនេះ គ្មានបន្លាញអ្វីពីគ្រូ ហើយធ្វើឲ្យឯកសារនេះមានលក្ខណៈជាទូទៅ]» ។ រីឯការផ្ទេរចំណេះដឹងពីមាត់មួយទៅមាត់មួយ «[ជួយឲ្យសិស្សចង់ចេះយ៉ាងជ្រៅជ្រះ ដោយសិស្សចូលរួមក្នុងការផ្សំថ្នាំ]» (វ៉ាន់អេស្ដីរីក ១៩៨៨: ៧៥៧) ។

នៅតទៅនេះ យើងខ្ញុំសូមជូននូវក្បួននេះជាពីរយ៉ាង ។ ទី ១ គឺសរសេរតាមអក្ខរាវិរុទ្ធច្បាប់ដើមទាំងស្រុង តែយើងខ្ញុំបានចម្លងជាអក្សរជ្រៀង មិនមែនជាអក្សរមូល ដើម្បីឲ្យងាយអាន ។ ទី ២ យើងខ្ញុំបានកត់អត្ថបទនេះ ដោយសរសេរតាមអក្ខរាវិរុទ្ធរបស់វចនានុក្រមខ្មែរនៃពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ បោះពុម្ពគ្រាទី ៥ ព.ស. ២៥១១-២៥១២ គ.ស. ១៩៦៧-១៩៦៨ ។

អត្ថបទដើមដោយរក្សាទុកនូវអក្ខរាវិរុទ្ធដើម

[ទំព័រ ១] នេះតម្រាំរាប័ក្បួន ថ្នាំមកែរោគទ្វា ៤ **[ទំព័រ ២]** [ទំព័រទទេ] **[ទំព័រ ៣]** **[១]** ១៑៕៚ ថ្ងៃ ១ នៅក្បាល ថ្ងៃ ២ នៅថ្ងាស ថ្ងៃ ៣ នៅច្រ **[២]** មោះ ថ្ងៃ ៤ នៅមុក ៈ ថ្ងៃ ៥ នៅពោះ ថ្ងៃ ៦ **[៣]** នៅផ្ចិត ថ្ងៃ ៧ នៅអស្សទ្វាខ្លួន ៕ នេះចាប័ចស្រើ **[៤]** ១៑៕៚ ថ្ងៃ ១ ចាប័ចរ៍នៅក្បា ល ថ្ងៃ ២ ចាប័ចរ៍នៅ **[៥]** អន្តាត ថ្ងៃ ៣ ចាប័ចរ៍នៅក្រចក ថ្ងៃ ៤ ចាប័ចរ៍ **[ទំព័រ ៤]** **ក៍** **[១]** នៅពោះស់ពូសេ៉ច ថ្ងៃ ៥ ចាប័ចរ៍នៅតែ ថ្ងៃ ៦ ចាប័ច **[២]** នៅលិន ថ្ងៃ ៧ ចាប័ចរ៍ នៅប្អាដ្ឋិង ៕ នេះឈ្មោះ **[៣]** ចាប័ចរ៍ប្រោស ៕ ចាប័ចរ៍ នេះឯង អាចារ៍សំម្តែង **[៤]** ទ្វាស់ពូទេវា ហៅចាប័ ចរ៍ឆ្នាំមឱ្យថ្នាំគ្រុបគ្នា **[៥]** ស់ពូនៃអាត្មា មុកគួរ៍ឱ្យតឹង ។ ប្តូរបស់ពូថ្ងៃ កេិត **[ទំព័រ ៥]** **[១]** ក្បាធទីទៃ ហេិមហល្វកន្ទង ជុំម្ងៃឈើហធ្មុន លុះ **[២]** ពុនផ្សិង ២ ប្រេិពែត្យ ផងតឹង ឱ្យចំ្នាបន្ទុះ ។ **[៣]** បេិហពែត្យផងមេិល ឱ្យ ចៀសតំម្នើរ៍ នៃចាប័ចរ៍ **[៤]** នោះ ចាប័ចរ៍នៅផ្ចិត ពោះ បេិហគិតបន្ទុះ ៈ **[៥]** លេិហចាប័ចរ៍នោះ កេិតទេវ្យពុំជា ស្មេិហយកថ្នាំមព្យិ **[ទំព័រ ៦]** **ខ** **[១]** មកប្រកឱ្យផ្ស ឱ្យខ្សែជុន្មា ជុំម្ងៃរីងធ្មុន លុនពុនក្តាត **[២]** ណា បង្កេិតទោស្សា ៈ ខុសក្រៃវិញហោង ៕ **[៣]** ៕ រីថ្ងៃទ្វាប៊ីប្រហស្សំតី ចន្ទអង្គាផង ប្រេិហឱ្យផិក **[៤]** ថ្នាំម បងខំមភ្ញេិងផង ៈ ត្នាគ្បែគុន្ទង ក្បាធីនោះ **[៥]** នៃ ។ ទោះអុចរោគ្គក្តី តែថ្ងៃទ្វាប៊ី្យ នេះទេិព្វប្រពៃ **[ទំព័រ ៧]** **[១]** ជុំម្ងៃស្រាកស្រាន ឥតមានទុកក្បែ ចាប័ចរ៍នោះនៃ ៈ **[២]** ចែងចប់បម្ទេះហោង ៕ ៕ ឯថ្នាំមម្រេញទាម ឱ្យ **[៣]** យកស់គូសរ៍កេរ៍ញី ឈ្មោះ(១) ឱ្យ យកតែតែសាកឯង្វ នោះ **[៤]** ឱ្យយករោមស្វាបកន្ទុយ ៈ ស្បែកឆ្អឹង ឱ្យតុតរួចស្ង **[៥]** និ៍ងប្រែងល្វ៍ ល្យានិងរហ៍ញី តាក័ទៀបតែសាក ឱ្យយក **[ទំព័រ ៨]** **គ** **[១]** ទិកត្រសក្ខផ្អូរ ១ ទិកស្ក ១ ទិកខ្ទឹ្យ ១ ផ្សំមឱ្យផិកសះហោង **[២]** ។ ថ្នាំមទាស់សរ៍សែឈ្មោ ឱ្យ យកសំម្បកខ្ទុំម ១ សម្បក **[៣]**

ក្រស្វា ១ សំម្បុកថ្កូវ ១ សំ ម្បុកជ្រួយ ១ ឱ្យស្មិហកា [៤] គ គ្នា ម្រេច ៧ គ្រាប់ខ្ទិម មេម ១ បុក
ឱ្យល្អិតតាក់ [៥] នីឯទិកអំម្តៅវខ្មោវឱ្យផិកជាហោង ៕ ឯថ្នាំមខ្ទនប៉ំតិតចុក [ទំព័រ ៩] [១] សៀតស្បួន
ស្រុតក្តី ឱ្យយកសំម្បុកពៅ ១ ជ្រូ ១ សំ ះ [២] ម្បុកក្រាប ១ សំម្បុកបង្គ្កៅ ១ សំម្បុកខ្ទិម ១ សំ
[៣] ម្បុកប៊ីសន្ទិក ១ ចិត្តមូលភ្ញើងទ្វា ២ ខ្ញីទ្វា ២ [៤] រំម្តេងទ្វា ២ ផ្លែចន្ទក្រស្នាចន្ទ ក្រវាញក្រកោ
សំម្បុក [៥] សង្កែរភ្ញើង ១ ប្ញុសស្បូវតុះក្បាលតំម្បូក ១ សំម្បុក [ទំព័រ ១០] ឃ [១] ឈើភ្ញើង ១ ឱ្យ
បុកតាក់ម្រេចខ្ទិម លាប្រនីឯទិកឃ្មុំកបន្ទុង [២] ស្រូវ ៣ ថ្ងៃផឹកជាហោង ះ ៕ នេះថ្នាំមតំម្ប៉ាវព្រាប្រតំ
[៣] ម្ប៉ាវផ្ទារតំម្បាវទូប្ច័ង ឱ្យ យកប្ញុសអង្គ្រោល ១ ទូសំ [៤] ម្បុកផង ប្ញុសបង្គ្កោវ ១ ប្ញុសកន្ធិរ
បា្រតាច ១ [៥] យកមកស្ងោទិក ៣ យកទិក ១ ផិកសះហោង ៕ ថ្នាំម [ទំព័រ ១១] [១] អន្តិកទាច
ហល ឱ្យយកបង្គ្កោវទ្វាប្ញុសសំម្បុកផង ១ [២] កាស្លាន ៧ ស្ងោផិក សះហោង ៕ ថ្នាំមខ្ទន [៣] ឱ្យ
យកផ្លែសំម្រោង ផ្លែហ ពៅខ្ញីយ ម្រេច ស្ងោផិក [៤] ជាហោង ៕ ថ្នាំមប់ ត្រូវយកមេមខ្ទិម ១
ម្រេច [៥] ១ លីងឱ្យខ្ទៅចបុកឱ្យល្អិត លាប្រនិងខ្ទាច (២) ជ្រូកលាបសះហ្វោ [ទំព័រ ១២] ង [១] ៕
ថ្នាំមប្ញុសតូង ថ្នាំមចិន ១ ឪជ្រីងវា ១ ស្ពុកស្ពោ ១ (៣) [២] ពុកឆ្នា ១ លំម្ពាន ១ ខ្ទិម ៧ កុំពីម្រេច
១ ចិប [៣] ត្រូវថ្នាំមទ្វានេះស្មើភាគគ្នា រកឆ្នាំងថ្មីស្ងោឱ្យផិក ១ [៤] ត្រណមថ្ងៃ ៧ ពុំឱ្យធ្លូតទិក លៀ
៕ នេះនិងសំម្តែ [៥] ងថ្នាំមប្ញុសតូងឃ្មុង ឱ្យយកទាលទុំម្ពុនបា ២ ក្តាត ទ្វា [ទំព័រ ១៣] [១] ២ ទុំម្ពុន
តំម្ងីង ១ ព្រះអង្គ្រោលបា ១ ពុន្ទៃបា ១ ប្ញុសអផ្តិស [២] បា ១ ភាគ្គីបា ១ ខ្ទិមសំ មពាវបា ១ ប្ញុស
អំម្ពិលបា [៣] ១ កន្ទៀងបា ១ ផ្ការបា ១ ប្ញុសសំម្បរតំម្ងីង ១ [៤] ចិត្តមូលភ្ញើងតំម្ងីង ១ ដ្ដីសរដ្ដីខ្មៅ
ដ្ដីលើងដ្ដីតែង [៥] ដ្ដីទ្វា ៥ នេះទុំម្ពុនបា ៣ នីម្ប ២ ក្រវាញតំម្ងីង ២ [ទំព័រ ១៤] ច [១] ផ្ការចន្ទ
តំម្ងីង ៤ ថ្នាំមទ្វានេះស្មិហភាគ ធ្វិហជាផងត្រាម [២] នៅទិកឃ្មុំមទុំម្ពុន ៥ នាល កបក្នុងស្រូវថ្ងៃ
៧ ទេព្វ ះ [៣] យកមកផិក ៕ ថ្នាំមនេះ ឈ្មោះសន្ធមហារាជ្ជបំម្បាត [៤] សារពេហក្សាធី តូចទុំ
១០០ ដុំពួក ប្ញុសតូង ១០០ ដុំពួក [៥] ឃ្មុំង ១០០ ដុំពួក ប្ញុសតូងស្អួយ ៥ ដុំពួក ប្ញុសតូងស្អួយ [ទំព័រ
១៥] [១] ពីមាត់ពីករ ៥ ដុំពួក ប្ញុសតូងដុះ ៥ ដំពួក ប្ញុសតូងរុំ [២] ហោក ៥ ដុំពួក ប្ញុស តូងចេញ
ឈ្មោ ៥ ដុំពួក [៣] ប្ញុសតូងស្គមតុះលេិងញរ ៥ ដុំពួកឯថ្នាំមនេះបេិហស្រី [៤] មានផ្ទៃកុំឱ្យផិកលៀ
ថ្កា បេិហព្រះស័ឃ្វ ឱ្យលាប្រនីងទិ [៥] កអំម្តៅខ្មៅផិកបានហោង ៕ នេះថ្នាំមតេចនៅកន្ទុយលិន [ទំព័រ
១៦] ឆ [១] ក្តី ប្ញុសតូងរម្យក្តីចេញទិកភ្នែកក្តី ទ្វាស្បែកក្តីភ្នែក [២] ក្រហមផ្ង់ផិតក្តី ឱ្យយក ផ្កា
ប្រលិត ១ ផ្កានួនស្រី [៣] ១ ផ្កាម្ទិះ ១ គុលទាល ១ ថ្ងិងស្មិហគ្នាបុកឱ្យល្អិត [៤] សូនជាគុល្ងិកា
ហាលថ្ងៃឱ្យ ស្ងួតតុះនិងទិកក្រូចឆ្មា ះ [៥] លាបសះហោង ។ នេះថ្នាំមប៉ំត្រូវឱ្យយកប្ញុសក្រវាញ ១
[ទំព័រ ១៧] [១] ប្ញុសផ្តោវ ១ ប្ញុសដ្តើងចាប់ ១ ប្ញុសល្ពាក់ ១ ប្ញុសសំកុង ១ [២] ប្ញុសក្ទូរបា ១ ប្ញុសពុក
ឆ្មា ១ ប្ញុសចង្កូតត្នាត ១ ប្ញ [៣] កន្ធិបា្រតាច ១ ប្ញុស លីងលក់ ១ វាលែនពែន [៤] ១ ជ្រៃក្រិម
១ បញ្ញើហ ភ្អេក ១ វាំម្ប ១ ស្ពុក [៥] ស្ពោរ ១ វាអែម ១ វាលុផ្កុញ ១ កាលផិកតេិម [ទំព័រ ១៨]
ជ [១] នោះឱ្យអតទិក ៕ ថ្នាំមក់ត្រូវខ្ញ៉ល ឱ្យយកវាលែនពែ [២] ន ១ ប្រលៅអំម្តែ ១ ទុំពួងតៃ
ខ្ទាឆ្មា ១ ះ [៣] ងបទ្វំពី ១ វាព្រីង ទុំ ១ តេិមធ្នុង ១ ះ [៤] តកពា្រ ១ ស្ងោផិក សះហោង ។

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:35 Page 115

ថ្នាំមបន្ទុះ [៥] គ៌គ្រីវខ្យល យកប្រផិញ ១ ស្លាបទ្នា ១ ឪដ្វា ១ [ទំព័រ ១៩] [១] រំតេងទ្វា៉ ២ ខ្វីទ្វា៉ ២ ពុន្លៃ ១ ក្រវាញជ្រូក ១ [២] កន្ទិបារ្យតាច ១ សំ ម្បុកក្រស្វា៉ ១ ខ្ទិមសរ៍ ១ [៣] បុកនីងទិកបារ្យស្រា ទិកក្រួច សេិចក៍បាន ផិកហោង [៤] ៕ នេះថ្នាំមតំម្បោវពកក្តីយ គ៌គ្រីវហេិតហតក្តីទុល ក្តី [៥] ឈេិហតេិមទ្រូងក្តី ឪ្យយកវាវ៍លែនពែន ១ បង្ក្យេីរ [ទំព័រ ២០] ឈ [១] ខ្នោតក្តី ក្តាង៍បារ្យក្តី ប្តុសដៃ្យ ក្រិម ១ វាវ៍ប្រេង ១ ប្តុស [២] លំពស ១ ពុកឆ្នាំជ្រុក ១ អង្គាបុស ១ ប្តុស [៣] ត្រមួងសីក ១ ប្តុស ព្រះព្នៅ ១ ឈេិហឯច (៤) [៤] ១ សំម្បុកស្តុកស្តោ ១ ខ្លុរ ១ ផ្ទី ១ ប្តុសម្រេះ [៥] ១ លោលំពៃ ១ ប្តុសអំម្តោព្រៃ ១ ប្តុសកន្ទោង ១ [ទំព័រ ២១] [១] ប្តុសទុន្លីងតំរី ១ ប្តុសខ្វែងពារ៍ ១ ប្តុសប្រផិញ ១ [២] ប្តុសឪដ្វា ១ សំម្បុក ឪជ្រីង ១ រំតេង ១ [៣] ថ្នាំមចិន ១ តែក ១ សំណរ៍ ១ ថ្នាំមនេះស្វោ [៤] ផិក ង្វូត ៗ ស្ងប្រេងល្ង លាបរិតសះហោង ៗ [៥] ឯថ្នាំមប្រម៉ែស ឪ្យយកប្តុសវាវ៍យោវ ១ សំម្បុកស្រម៉" ១ [ទំព័រ ២២] ញ [១] រំពាត៍ជ្រូក ១ ដុន្លូស ១ សំម្បុកវ៍ល្ងួស ១ ប្តុស [២] អន្តាតគោ ១ ក្រាង៍តី សរ៍ ១ អន្តាតស្រមុត ១ [៣] ខ្ទិមសរ៍ ១ ថ្ងូវ ១ ៖ ម្រេច ១ ខ្ទិមក្រហម ១ ៖ [៤] យកមកបុកផិកនៅទិក ត្រប៉ៃដាហោង ៗ ថ្នាំម [៥] បន្ទុះប្រម៉ៃសនោះ ឪ្យយកឈេិហខ្មៅ ១ ម្រេច ១ [ទំព័រ ២៣] [១] ផែះ ១ អង្គោម ១ ស្វោទិក ៣ យកទិក ១ បេិ [២] នោមវ៍ហា្យណោ្យ ឪ្យ យកថ្នាំមយ៉ត់នោះ ប្តុស [៣] ប្រយង ១ សំម្បុកក្រពៅ ១ ប្តុសអន្ទាញ ១ [៤] ទុំម្ទូនស្មិគ្នា ឪ្យយក ស្វោទិក ៣ យកទិក ១ [៥] ឪ្យផិកហោង ៕ នេះថ្នាំមបួសចុងចំម្ងក ឪ្យយក [ទំព័រ ២៤] ដ [១] សំម្បុកច្វា ១ ភ្នំមក្មែង ១ វាវ៍ ប្រេង ១ ព្រះរ៍ម្សៅ [២] ត ១ តុះនិងទិកបារ្យ លាបកេិតដាមុកហោង ៖ [៣] ៕ ថ្នាំមបួសក្នុងតេិមទ្រូង ៖ ឪ្យយកប្តុសភ្វាង៍ ១ ៖ [៤] ប្តុសត្រាគី្យសរ៍ ១ ៖ យកស្ទិកផងតុះនិងប្រេង [៥] រ៍ង្វេខ្មោវឪ្យលាបនោះ នីងសះហោង្វ ឯថ្នាំមបួសធុត ៗ [ទំព័រ ២៥] [១] ៗ នេះនិងស្រតីតំម្ទិរហេិត មាន ៧ ដុំពួកហៅហេិត ខ្វា ១ [២] ហេិតមាន្ទ ១ ហេិតឆ្នាំ ១ ហេិតស្វា ១ ហិ [៣] តអន្ទើក ១ ហេិត តំរីង ១ ហេិតព៍ពៃ ១ [៤] ៕ ឯហេិត ឆ្នាំ ១ ស្វា ១ ហេិតទ្វា៉ពី្យនេះ មេិល [៥] ពុំដាលេិ្យ បេិហវាហេិ្យតែងតែនីងស្វាប៉ ហោង នេះ [ទំព័រ ២៦] ឋ [១] ហៅហេិតកុំម្ទិត ៗ ឯហេិតឪ្យមេិលនោះ ៥ ហេិត [២] ខ្វារ ឪ្យយក ព្រះក្រុង ខ្មៅ ១ បន្ទូលពេជ្ញ ១ [៣] ចិតមូលក្មេិង ១ ក្រ វាញជ្រូក ១ ទងខ្ទិម ១ [៤] ផ្វៃព្នៅ ១ តេិមទាល ១ ខ្វីក្មេិង ១ ម្រេច ១ តីផ្ទី [៥] ១ ទ្វា៉ស់នេះស្មិភាគបុកផងគ្នា លា្យនិងទិកឃ្មុំ [ទំព័រ ២៧] [១] ផិកសះហោង ៗ ឯហេិតប្រលំមនីងក្អួកនោះហៅហេិ [២] តមាន្ទ យកចិតត្រមូលក្មេិង ៨ កំល្វាំក្តួច [៣] ៤ ខ្វី្យក្មេិង ២ កំល្វា៉ តីផ្ទី ១ ម្រេច ១ បុក [៤] ផងគ្នាសូនដាគុល្វិការ៍លេបសះ ហោង ៗ ឯហេ្តិ [៥] អន្ទើកឪ្យយកគុន្ទី ១ បង្គី ១ មមាញ ១ ស្វិកអំម្ពិល [ទំព័រ ២៨] ឌ [១] ១ ស្វិក សំម្បួរ ១ ផ្ទី ១ បុកឪ្យល្អិតស្មិភាគស្វោរផិក [២] សះហោង ៗ ឯហេិត តំរីឪ្យយកគ្រួសបុនគ្រាប៉ [៣] បារ្យលា្យនិងទិកក្រួចឆ្នាំ ៖ តាក់និងផ្តិលស្ពាន់ ៖ [៤] ហាលថ្ងៃលុះល្វាចឪ្យផិកហោង ៗ ក្អកផ្វាក៉ [៥] ឈាម ឪ្យយករុងលា្យនិងចិកទិកលេប ទុលក៍ត្រូវហ្វោ ៗ [ទំព័រ ២៩] [១] ៕ សិទ្ធីកាំទោះនិង យកថ្នាំម ឪ្យតីងពី្យថ្នាំមផង [២] ៗ ឯថ្ងៃអាទិត្យ៍ព្រឹកនូវ តេិម ពេញពុន្ទិហនូវ [៣] ប្តុស ថ្ងៃត្រង នូវសន្ទិ ក រ៍សៀលនូវសំម្បុក [៤] ៗ ថ្ងៃច័ន្ទ ព្រឹកនូវខ្ទិម ត្រងនូវសន្ទិក ពេញពុន្ទិ [៥] នូវប្ញ្យ

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:36 Page 116

ល្ងាចនូវសំម្បក ។ ថ្ងៃ អង្គារ ព្រឹកនូវសន្និក **[ទំព័រ ៣០] ឃ [១]** *ពេញពុន្និនូវសំម្បក ត្រូវនូវតេិម ល្ងាចនូវបុស ។ ថ្ងៃ* **[២]** *ពុទ្ធ ព្រឹកនូវបុស ពេញ ពុន្និនូវសន្និក ត្រូវនូវ* **[៣]** *សំម្បក រសៀលនូវខ្ទិម ។ ថ្ងៃព្រហស្ប ព្រឹកនូវខ្ទិម* **[៤]** *ពេញពុន្និនូវសន្និក ត្រូវ នូវបុស រសៀលនូវសំម្បក* **[៥]** *។ ថ្ងៃសុក្ក ព្រឹកនូវសន្និក ពេញពុន្និនូវបុសនិងសំម្បក ៖* **[ទំព័រ ៣១] [១]** *ត្រូវនូវសំម្បក រសៀលនូវតេិម ។ ថ្ងៃ សៅ ព្រឹក* **[២]** *នូវបុស ពេញពុន្និនូវតេិ ម ត្រូវនូវសំម្បក ៖* **[៣]** *រសៀលនូវខ្ទិម ៕៚* **[ទំព័រ ៣២] ណ**

សរសេរតាមអក្ខរាវិរុទ្ធនៃវចនានុក្រមខ្មែររបស់ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ

(គ.ស. ១៩៦៧-១៩៦៨)

[ទំព័រ ១] *នេះតម្រាប់ក្បួនថ្នាំកែរោគទាំង ៤* **[ទំព័រ ២]** *[ទំព័រទទេ]* **[ទំព័រ ៣] [១]** *៙៕៚ ថ្ងៃ ១ នៅក្បាល ថ្ងៃ ២ នៅថ្ងាស ថ្ងៃ ៣ នៅច្រ-* **[២]** *មុះ ថ្ងៃ ៤ នៅមុខ ថ្ងៃ ៥ នៅពោះ ថ្ងៃ ៦* **[៣]** *នៅផ្ទៃ ថ្ងៃ ៧*(៥) *នៅអស់ទាំងខ្លួន នេះជីពចរស្រី ។* **[៤]** *ថ្ងៃ ១ ជីពចរនៅក្បាល ថ្ងៃ ២ ជីពចរនៅ* **[៥]** *អណ្ដាត ថ្ងៃ ៣ ជីពចរនៅក្រចក ថ្ងៃ ៤ ជីពចរ* **[ទំព័រ ៤] ក [១]** *នៅពោះសព្វសាច់ ថ្ងៃ ៥ ជីពចរនៅដៃ ថ្ងៃ ៦ ជីពចរ* **[២]** *នៅលឹង*(៦) *ថ្ងៃ ៧ ជីពចរនៅបាតជើង នេះឈ្មោះ* **[៣]** *ជីពចរប្រុស ។*

ជីពចរនេះឯង	*អាចារ្យសម្ដែង* **[៤]**	*ទាំងសព្វទេវា*
ហៅជីពចរឆ្នាំ	*ឲ្យចាំគ្រប់គ្នា* **[៥]**	*សព្វនៃអាត្មា*
	មុខគួរឲ្យដឹង ។	
ឬរូបសព្វថ្ងៃ	*កើត* **[ទំព័រ ៥] [១]** *ព្យាធិ៍ទីទៃ*	*ហើមហល់កន្ទួង*(៧)
ជម្ងឺឈឺធ្ងន់	*លុះ* **[២]** *ពន់ផ្សិត ។*	*ប្រើពេទ្យផងដឹង*
	ឲ្យថ្នាំ(៨) *បញ្ចុះ ។* **[៣]**	
បើពេទ្យផងមើល	*ឲ្យចៀសដំណើរ*	*នៃជីពចរ* **[៤]** *នោះ*
ជីពចរនៅផ្ចិត ពោះ(៩)	*បើគិតបញ្ចុះ* **[៥]**	*លើជីពចរនោះ*
	កើតទោសពុំជា ។	
ស្មើយកថ្នាំពិស **[ទំព័រ ៦] ខ [១]**	*មកប្រកឲ្យតស*(១០)	*ឲ្យក្សយជន្មា*
ជម្ងឺរឹងធ្ងន់	*លន់ពន់ក្ដាត់* **[២]** *ណា*	*បង្កើតទោសា*
	ខុសក្រែវិញហោង ។	
[៣] *រីថ្ងៃទាំងបី*	*ប្រហស្បតី*	*ចន្ទអង្គារផង*
ប្រើឲ្យផឹក **[៤]** *ថ្នាំ*	*បង្ខំភ្លើងផង*	*តាមដោយគន្លង*
	ព្យាធិនោះ **[៥]** *នៃ ។*	

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:37 Page 117

ទោះអុជពោគក្តី តែថ្ងៃទាំងបី នេះទើបប្រពៃ
[ទំព័រ ៧] [១] ជម្ងឺស្រាកស្រាន្ត ឥតមានទុក្ខភ័យ ដីពចរនោះនៃ [២]
ចែងចប់ម្ល៉េះហោង ។

ឯថ្នាំម្រេញទាម ឲ្យ [៣] យកសត្វស-កញ្ជីឈ្មោល ឲ្យយកតែតែសាកឯង នោះ [៤] ឲ្យយករោមស្វាបកន្ទុយ ស្បែកឆ្អឹង ឲ្យដុតរួចស្ង [៥] នឹងប្រេងល្ង លាយនឹងរញ្ញី (១១) ដាក់ទៀបតែសាក ឲ្យយក [ទំព័រ ៨] គ [១] ទឹកត្រសក់ផ្អែរ ១ ទឹកស្ករ ១ ទឹកខ្ញី ១ ផ្សំឲ្យផឹកសះហោង ។ [២] ថ្នាំទាស់សរសៃឈាម ឲ្យយកសំបកក្តម្ព ១ សំបក [៣] ក្រសាំង ១ សំបកថ្កូវ ១ សំបកជ្រួយ ១ ឲ្យស្មើភាគ [៤] គ្នាម្រេច ៧ គ្រាប់ ខ្ទឹមមើម ១ បុកឲ្យល្អិតដាក់ [៥] នឹងទឹកអំពៅខ្មៅ ឲ្យផឹកជាហោង ។ ឯថ្នាំកូនប្រជិតចុក [ទំព័រ ៩] [១] សៀតស្បូនស្រុតក្តី ឲ្យយកសំបកពោធិ ១ ជ្រួយ ១ [២] សំបកក្រាយ ១ សំបកបង្កោ ១ សំបកខ្ទឹម ១ [៣] សំបកបីសន្ទឹក ១ ចិត្រមូលភ្លើងទាំង ២ ខ្ញីទាំង ២ [៤] រម្ដេងទាំង ២ ផ្លែចន្ទ ផ្កាចន្ទ ក្រវាញ ក្រកោ សំបក [៥] សង្កែភ្លើង ១ បុសស្បូវដុះក្បាលដំបូក ១ សំបក [ទំព័រ ១០] ឃ [១] ឈើភ្លើង ១ ឲ្យបុកដាក់ម្រេច ខ្ទឹម លាយនឹងទឹកឃ្មុំកប់ក្នុង [២] ស្រូវ ៣ ថ្ងៃ ផឹកជាហោង ។ នេះថ្នាំដំបៅព្រាយ [៣] ដំបៅឆា ដំបៅទាំងពួង ឲ្យយកឫសអង្កោល ១ ទាំង [៤] សំបកផង ឫសបង្កោ ១ ឫសកញ្ឆែបាយដាច ១ [៥] យកមកស្ងោរទឹក ៣ យកទឹក ១ ផឹកសះហោង ។ ថ្នាំ [ទំព័រ ១១] [១] អណ្ដើកទាចហល់ ឲ្យយកបង្កោទាំងឫសសំបកផង ១ [២] កាសស្ពាន់ ៧ ស្ងោរផឹកសះហោង ។ ថ្នាំកូន [៣] ឲ្យយកផ្លែសំរោង ផ្លែពោធិ៍ខ្ចី ម្រេច ស្ងោរផឹក [៤] ជាហោង ។ ថ្នាំប្រគ្រីវ យកមើមខ្ទឹម ១ ម្រេច [៥] ១ លីងឲ្យខ្លោច បុកឲ្យល្អិត លាយនឹងខ្លាញ់ជ្រូក លាបសះហោង ។ [ទំព័រ ១២] ង [១] ថ្នាំឫសដូង ថ្នាំចិន ១ វល្លិឪជ្រឹង ១ ស្ពុកស្ពុរ ១ [២] ពុកឆ្មា ១ លំពាន់ ១ ខ្ទឹម ៧ កំពឹស ម្រេច ១ ចឹប [៣] ឥសថ្នាំទាំងនេះស្មើភាគគ្នា រកឆ្នាំងថ្មីស្ងោរឲ្យផឹក ១ [៤] ត្រណាមថ្ងៃ ៧ ពុំឲ្យផ្លូតទឹកឡើយ ។ នេះនឹងសម្ដែង [៥] ថ្នាំឫសដូងឃ្លង់ ឲ្យយកទាល់ទម្ងន់បាទ ២ ក្តាតទាំង [ទំព័រ ១៣] [១] ២ ទម្ងន់តម្លឹង ១ ព្រះអង្កោលបាទ ១ ពន្លៃបាទ ១ ឫសអាចម៍ឆ្កែស [២] បាទ ១ ភាគ្គី (១២) បាទ ១ ខ្ទឹមសំព័របាទ ១ (១៣) ឫសអម្ពិលបាទ [៣] ១ កណ្ដៀងបាទ ១ ឆ្មាបាទ ១ ឫសសំបួរតម្លឹង ១ [៤] ចិត្រមូលភ្លើងតម្លឹង ១ ដីរស ដីរខ្មៅ ដីរលឿង ដីរដែង [៥] ដីរទាំង ៥ (១៤) នេះទម្ងន់បាទ ៣ នីមួយៗ ក្រវាញតម្លឹង ២ [ទំព័រ ១៤] ច [១] ផ្កាច័ន្ទតម្លឹង ៤ ថ្នាំទាំងនេះស្មើភាគ ធ្វើជាផង់ត្រាំ [២] នូវទឹកឃ្មុំទម្ងន់ ៥ នាល កប់ក្នុងស្រូវថ្ងៃ ៧ ទើប [៣] យកមកផឹក ។ ថ្នាំនេះ ឈ្មោះសន្ទរមហារាជបំបាត់ [៤] សារពើព្យាធិតូចធំ ១០០ ដំពួក ឫសដូង ១០០ ដំពួក [៥] ឃ្លង់ ១០០ ដំពួក ឫសដូងស្អុយ ៥ ដំពួក ឫសដូងស្អុយ [ទំព័រ ១៥] [១] ពីមាត់ពីក ៥ ដំពួក ឫសដូងដុះ ៥ ដំពួក ឫសដូងរំ- [២] ហោក ៥ ដំពួក ឫសដូងចេញឈាម ៥ ដំពួក [៣] ឫសដូងស្គមដុះឡើងញ័រ ៥ ដំពួក ឯថ្នាំនេះបើស្រី [៤] មានផ្ទៃកុំឲ្យផឹកឡើយ ថាបើព្រះសង្ឃឲ្យលាយនឹងទឹក [៥] អំពៅខ្មៅផឹកបានហោង ។ នេះថ្នាំដាច់នៅកន្ទុយលឹន [ទំព័រ ១៦] ឆ [១] ក្តី ឫសដូងរមាស់ក្តី ចេញទឹកភ្នែកក្តី ទាំងស្បែកក្តី ភ្នែក [២] ក្រហមងងឹតក្តី ឲ្យយកផ្កាព្រលិត ១ ផ្កានួនស្រី [៣] ១ ផ្កាម្លិះ ១

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:37 Page 118

គល់ទាល់ ១ ថ្ងឹងស្មើគ្នាបុកឲ្យល្អិត [៤] សូនជាគុលិកា ហាលថ្ងៃឲ្យស្ងួត ដុសនឹងទឹកក្រូចឆ្មារ [៥] លាបសះហោង ។ នេះថ្នាំប្រគ្រីវ ឲ្យយកឫសក្រវាញ ១ [ទំព័រ ១៧] [១] ឫសផ្ដៅ ១ ឫសដើងចាប ១ ឫសពោក់ ១ ឫសសំកុង ១ [២] ឫសក្ទូបាត ១ ឫសពុកឆ្មា ១ ឫសចង្កូតត្មាត ១ ឫស [៣] កញ្ជើបាយដាច ១ ឫសលីងល័ក្ត ១ វល្លិលែនពែន [៤] ១ ជ្រៃក្រឹម ១ បញ្ញើក្អែក ១ វល្លិមាស ១ ស្ដុក [៥] ស្ដុរ ១ វល្លិអែម ១ វល្លិអង្គញ់ ១ កាលផឹកដើម [ទំព័រ ១៨] **ង** [១] នោះឲ្យអត់ទឹក ។ ថ្នាំគគ្រីវខ្យល់ ឲ្យយកវល្លិលែនពែន [២] ១ ប្រឡៅអំពៃ ១ ទំពូងដៃខ្លាឆ្មា ១ [៣] ងប់ទាំងពីរ ១ វល្លិព្រីងធំ ១ ដើមធ្នង់ ១ [៤] ដកពាយ ១ ស្ងោរផឹក សះហោង ។ ថ្នាំបញ្ចុះ [៥] គគ្រីវខ្យល់ យកប្រផេញ ១ ស្វាបទា ១ ឪដាង ១ [ទំព័រ ១៩] [១] រំដេងទាំង ២ ខ្ញីទាំង ២ ពន្លៃ ១ ក្រវាញជ្រូក ១ [២] កញ្ជើបាយដាច ១ សំបកក្រសាំង ១ ខ្ទឹមស ១ [៣] បុកនឹងទឹកបាយស្រា ទឹកក្រូចសើចក៏បាន ផឹកហោង ។ [៤] នេះថ្នាំដំបៅពកក្ដី គគ្រីវហឹតហត់ក្ដី ទល់ក្ដី [៥] ឈើដើមទ្រូងក្ដី ឲ្យយកវល្លិលែនពែន ១ បង្អៀរ [ទំព័រ ២០] **ឈ** [១] ខ្នាត (១៥) ក្ដី ក្ដាំងបាយក្ដី ឫសជ្រៃក្រឹម ១ វល្លិប្រេង ១ ឫស [២] លំពស់ ១ ពុកឆ្មាជ្រក់ ១ អង្គារបុស្ស ១ ឫស [៣] ទ្រមូងសេក ១ ឫសព្រះធ្នៅ ១ ឈើអែម [៤] ១ សំបកស្ដុកស្ដុរ ១ ខ្ជាយ ១ ផ្ទី ១ ឫសម្រះ [៥] ១ លៅលំពៃ ១ ឫសអំពៅព្រៃ ១ ឫសកន្ទោង ១ [ទំព័រ ២១] [១] ឫសទន្ទីងដំរី ១ ឫសខ្ទៃងព័រ ១ ឫសប្រផេញ ១ [២] ឫសឪដាង ១ សំបកឪជ្រីង ១ រំដេង ១ [៣] ថ្នាំចិន ១ ដែក ១ សំណ ១ ថ្នាំនេះស្ងោរ [៤] ផឹកឆ្អូត ។ ស្ងប្រេងល្ង លាបរឹតសះហោង ។ [៥] ឯថ្នាំប្រមេះ ឲ្យយកឫសវល្លិយាវ ១ សំបកស្រម៉ ១ [ទំព័រ ២២] **ញ** [១] រំពាត់ជ្រូក ១ ជន្ទួស ១ សំបករលួស ១ ឫស [២] អណ្ដាតគោ ១ ក្រាំងដីស ១ អណ្ដាតសមុទ្រ ១ [៣] ខ្ទឹមស ១ ថ្កូវ ១ ម្រេច ១ ខ្ទឹមក្រហម ១ [៤] យកមកបុកផឹកនូវទឹកត្រប៉ែដាហោង ។ ថ្នាំ [៥] បញ្ចុះប្រមេះនោះ ឲ្យយកឈើខ្មៅ ១ ម្រេច ១ [ទំព័រ ២៣] [១] ផេះ ១ អង្កោម (១៦) ១ ស្ងោរទឹក ៣ យកទឹក ១ បើ [២] នោមរហ័សណាស់ ឲ្យយកថ្នាំឃាត់នោះ ឫស [៣] ប្រយង្គុ ១ សំបកក្រពៅ ១ ឫសអញ្ចាញ ១ [៤] ទម្ងន់ស្មើគ្នា ឲ្យយកស្ងោរទឹក ៣ យកទឹក ១ [៥] ឲ្យផឹកហោង ។ នេះថ្នាំបូសចុងចម្ពុក ឲ្យយក [ទំព័រ ២៤] **ដ** [១] សំបកចារ ១ ក្ដុំភ្លែង ១ វល្លិប្រេង ១ ព្រះរមៀត [២] ១ ដុសនឹងទឹកបាយលាបកើតជាមុខហោង ។ [៣] ថ្នាំបូសក្នុងដើមទ្រូង ឲ្យយកឫសក្ទាំង ១ [៤] ឫសក្រាំងដីស ១ យកស្ងឹកផងដុសនឹងប្រេង [៥] ល្ងខ្មៅ ឲ្យលាបនោះនឹងសះហោង ឯថ្នាំបូសធុត ។ [ទំព័រ ២៥] [១] នេះនឹងស្រដីដំណើរហឹត មាន ៧ ដំពូកហៅ ហឹតខ្លា ១ [២] ហឹតមាន់ ១ ហឹតឆ្មា ១ ហឹតស្វា ១ ហឹត [៣] អណ្ដើក ១ ហឹតដំរី ១ ហឹតពពៃ ១ ។ [៤] ឯហឹតឆ្មា ១ ស្វា ១ ហឹតទាំងពីរនេះ មើល [៥] ពុំជាឡើយ បើជាហើយតែងតែនឹងស្លាប់ហោង នេះ [ទំព័រ ២៦] **ប** [១] ហៅហឹតកំណើត ។ ឯហឹតឲ្យមើលនោះ ៥ ហឹត [២] ខ្លា ឲ្យយកព្រះក្រុងខ្មៅ ១ បណ្ដូលពេជ្រ ១ [៣] ចិត្រមូលភ្លើង ១ ក្រវាញជ្រូក ១ ទងខ្ទឹម ១ [៤] ផ្លែធ្នៅ ១ ដើមទាល់ ១ ខ្ញីភ្លើង ១ ម្រេច ១ ដីប្លី [៥] ១ ទាំងឥសនេះស្មើភាគបុកផងគ្នា លាយនឹងទឹកឃ្មុំ [ទំព័រ ២៧] [១] ផឹកសះហោង ។ ឯហឹតប្រឡំនឹងក្អកនោះ ហៅហឹត [២] មាន់ យកចិត្រមូលភ្លើង ៨ កំលាំងក្ដួច [៣] ៤ ខ្ញីភ្លើង ២ កំលាំងដីប្លី ១ ម្រេច ១ បុក [៤] ផង

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:38 Page 119

គ្នា សូនជាគុលិកា លេបសះហោង ។ ឯហឹត [៥] អណ្ដើកឲ្យយកកន្ទី ១ បត្តី ១ មមាញ ១ ស្ទឹក អម្ពិល [ទំព័រ ២៨] **ឍ** [១] ១ ស្ទឹកសំបួរ ១ ផ្ទី (១៧) ១ បុកឲ្យល្អិតស្មើភាគស្ងោរផឹក [២] សះហោង ។ ឯហឹតដំរី ឲ្យយកក្រួសប៉ុនគ្រាប់ [៣] បាយលាយនឹងទឹកក្រូចឆ្មា ដាក់នឹងផ្តិលស្ពាន់ [៤] ហាលថ្ងៃលុះល្ងាចឲ្យផឹកហោង ។ ក្អកផ្ទាក់ [៥] ឈាម ឲ្យយករង្គលាយនឹងចេកទឹកលេប ទល់កំត្រូវហោង ។ [ទំព័រ ២៩] [១] សិទ្ធីការ្យទោះនឹងយកថ្នាំ ឲ្យដឹងពិសថ្នាំផង ។ [២] ឯថ្ងៃអាទិត្យព្រឹកនៅដើម ពេញពន្ទឹនូវ [៣] បុស ថ្ងៃត្រង់នៅសន្ទឹក រសៀលនៅសំបក ។ [៤] ថ្ងៃចន្ទ័ ព្រឹកនៅខ្ទឹម ត្រង់នៅសន្ទឹក ពេញពន្ទឹ [៥] នៅបុស ល្ងាចនៅសំបក ។ ថ្ងៃអង្គារ ព្រឹកនៅសន្ទឹក [ទំព័រ ៣០] **ឈ** [១] ពេញពន្ទឹនៅសំបក ត្រង់នៅដើម ល្ងាចនៅបុស ។ ថ្ងៃ [២] ពុធ ព្រឹកនៅបុស ពេញពន្ទឹនៅសន្ទឹក ត្រង់នៅ [៣] សំបក រសៀលនៅខ្ទឹម ។ ថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ព្រឹកនៅខ្ទឹម [៤] ពេញពន្ទឹនៅសន្ទឹក ត្រង់នៅបុស រសៀលនៅសំបក ។ [៥] ថ្ងៃសុក្រ ព្រឹកនៅសន្ទឹក ពេញពន្ទឹនៅបុសនិងសំបក [ទំព័រ ៣១] [១] ត្រង់នៅសំបក រសៀលនៅដើម ។ ថ្ងៃសៅរ៍ ព្រឹក [២] នៅបុស ពេញពន្ទឹនៅដើម ត្រង់នៅសំបក [៣] រសៀលនៅខ្ទឹម ៕៚ [ទំព័រ ៣២] **ណ**

កំណត់អត្ថន័យ

៙ យើងខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណដ៏ជ្រាលជ្រៅចំពោះអ្នកស្រី ហ្សាកឹលីន ហ្វីល្លីយ៉ូហ្សាត់ ដែលបានជួយរកសាត្រាពេទ្យបុរាណ ។

(១) អ្នកចារបានចារពាក្យថា «ញីឈ្មោះ» តែគេបានគូសរះមុខចោល និងសរសេរកែ ដាក់តួ ល ជំនួស នឹងទឹកខ្មៅនៅខាងលើវិញ ។

(២) ត្រូវអាន ខ្វាញ់ វិញ ។

(៣) នៅក្នុងអត្ថបទដើម គេបានចារ៖ «ឪជ្រើងវា ១ ស្ពុកស្ពោ ១» រួចគេបានគូសខ្សែបន្ទាត់មួយដើម្បីឲ្យប្រាប់ថា ត្រូវអាន «ឪជ្រើង ១ វាស្ពុកស្ពោ ១» (ឪជ្រើង ១ វល្លិស្ពុកស្ពុរ ១) វិញ ។

(៤) ត្រូវអាន ឈើឯម វិញ ។

(៥) ថ្ងៃ ១ គឺថ្ងៃអាទិត្យ ថ្ងៃ ២ គឺថ្ងៃចន្ទ ។ល។ ដល់ថ្ងៃ ៧ គឺថ្ងៃសៅរ៍ ។

(៦) តាមវចនានុក្រមខ្មែរ ទ. ១១០៨ ពាក្យថា លឹន ជា «អង្គជាតសត្វចតុប្បាទឈ្មោល» តែនៅឯនេះជាអង្គជាតរបស់បុរស ។

(៧) នៅក្នុងអត្ថបទដើម គេបានចារ៖ "កន្ទ់ង" មិនដឹងថាត្រូវអានយ៉ាងដូចម្ដេច តែពាក្យនេះត្រូវចួននឹងចុងឃ្លាទី ៧ នៃបទខាងដើម គឺពាក្យថា "ផ្សិង" និងត្រូវចួននឹងចុងឃ្លាទី ៥ នៃបទជាមួយគ្នា គឺពាក្យថា "ដឹង" ។ ហាក់បីដូចជាពាក្យកាព្យនៅកន្លែងនេះ បានចួនយ៉ាងស្បើយ ។ សូមមើលលោក អៀង សាយ (គ.ស. ១៩៦៦: ១) ។

(៨) នៅក្នុងអត្ថបទដើម គេបានចារ៖ "ចាំ្ន" (អានថា ចាំ) រួចគេបានកែជើង ម នឹងទឹកខ្មៅ ជាជើង ន វិញ ដើម្បីឲ្យអានថា ថ្នាំ វិញ តែគេបានភ្លេចដាក់សក់តួ ថ ។

(៩) ស្មេរបានសរសេរពាក្យថា ពោះ នៅត្រង់នេះ មិនត្រូវទេ ពីព្រោះមិនចួននឹងពាក្យថា គិត ហើយ

ធ្វើឲ្យឃ្លាមានប្រាំពាក្យ ។ បើលុបពាក្យនេះចោល ត្រូវណាស់ ពីព្រោះពាក្យថា ផ្ចិត ចួននឹងពាក្យថា គិត ហើយឃ្លាមានបួនពាក្យ ។

(១០) ឥស គឺ អស់ ។

(១១) តាមលោក ម៉ឺណូត៍ (១៩៣០: ២៤-២៥) គេអាចយកក្បាលពស់វែក ឬ យកសត្វរញី ដុតឲ្យខ្លោច ហើយយកកម្ទេចសត្វទាំងពីរនេះបន្តិចបន្តួច ផ្សំនឹងថ្នាំរុក្ខជាតិបាន ។ នៅប្រទេសខ្មែរ មេផ្ទះក៏ចេះយកសត្វអង្ក្រង សំបុកកន្ត្រាំង សំបុកពីងពាង ខ្ទៅ ខ្យង ឬ ឈ្លើង មកប្រើជាថ្នាំ (សូមមើល ក្រូស្ហ្គត៍ ២០០០: ២២) ។

(១២) យើងខ្ញុំមិនដឹងថា គេបានសរសេរ "ភាគ្គី" ឬ "ភាត្តី" ពីព្រោះ គ និង ត មានរូបតួ និង ជើង ដូចគ្នា ។ ប្រហែលជាឈ្មោះដើមភគ្គី?

(១៣) ប្រហែលគួរកែជា «ខ្ទឹមបាទ ១ សំព័របាទ ១» វិញ?

(១៤) ត្រូវអាន «ដីរទាំង ៤» វិញ ។

(១៥) តាមវចនានុក្រមខ្មែរ ហៅ បន្លៀវខ្វូត ឬ កណ្តៀវខ្វូត ។

(១៦) ប្រហែលគេបានសរសេរខុស ហើយត្រូវអាន អង្កោល វិញ ។

(១៧) មិនដឹងថាត្រូវអាន ផ្ទី ឬ ផ្ទឹ ៕

ឯកសារពិគ្រោះ

◎ ក្រូស្ហ្គត៍, ស្វាហ្ស៊ិក «[ដំណើរសះស្បើយដែលមើលមិនឃើញ ។ កំណត់ជាតិពន្ធុ-វេជ្ជវិជ្ជាក្នុងមជ្ឈដ្ឋានជនបទនៅប្រទេសកម្ពុជា] » (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **អាស៊ានី** លេខ ៥, មិថុនា ២០០០, ទំព័រ ១៣-៤០ ។

Crochet, Soizick, « L'invisible guérison. Notes d'ethnomédecine en milieu rural au Cambodge », *Aséanie*, 5, juin 2000, pp. 13-40.

◎ ឃីង ហុកឌី **ទិដ្ឋភាពទូទៅនៃអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ** ភ្នំពេញ, បណ្ណាគារអង្គរ, ឆ្នាំ ២០០៣ ។

◎ ឃុន សាមេន [**មគ្គុទេសក៍ថ្មីនៃសារមន្ទីរជាតិ**] (ជាភាសាអង់គ្លេស) ភ្នំពេញ, ឆ្នាំ ២០០២ ។

Khun Samen, *The New Guide of National Museum*, Phnom-Penh, 2002.

◎ ចាន់-ឱក [**ចំណែកទានដល់ការសិក្សាអំពីវិធីព្យាបាលរោគបែបបុរាណនៅប្រទេសខ្មែរ**] (ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, និក្ខេបបទបញ្ចប់ថ្នាក់បណ្ឌិត (មិនបានបោះពុម្ពផ្សាយ), ឆ្នាំ ១៩៥៥ ។

Chan-Ok, *Contribution à l'étude de la thérapeutique traditionnelle au pays khmer*, Paris, thèse pour le doctorat de médecine (manuscrit), 1955.

◎ ចេកុប, ជូឌិថ ម. [**អក្សរសិល្ប៍បុរាណនៃប្រទេសកម្ពុជា ។ មគ្គុទេសក៍ដំបូង**] (ជាភាសាអង់គ្លេស) អុកស្ហ្វដ៍, រោងពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យអុកស្ហ្វដ៍, ឆ្នាំ ១៩៩៦ ។

Jacob, Judith M., *The traditional literature of Cambodia: A preliminary guide*, Oxford, Oxford University Press, 1996.

⊙ ឆាន់ឌ្ល័រ, ដេវិឌ «[កាតព្វកិច្ចរបស់ក្រុមរាជស្មេរ ÷ អំពីអត្ថបទខ្មែរមួយសរសេរដោយដៃ ដែលគ្មានកាលបរិច្ឆេទ កាលពីសម័យអាណានិគម]» (ជាភាសាអង់គ្លេស) ក្នុង [**ប្រឈមមុខនឹងអតីតកាលរបស់កម្ពុជា ÷ បទនិពន្ធខ្លីៗ សំរាំង ឆ្នាំ ១៩៧១-១៩៩៤**] ដ. ឆាន់ឌ្ល័រ (បណ្ណាធិការ), ឈៀងហ្មៃ, ស៊ិលក៍វ៉ម្សប៊ុក្ស, ឆ្នាំ ១៩៩៦ ។

Chandler, David, "The duties of the corps of royal scribes: An undated Khmer manuscript from the colonial era," in *Facing the Cambodian past: Selected essays 1971-1994*, Chandler D. Chiang Mai, Silkworms Books, 1996.

⊙ ឆែម គាត រឹទ្ធី «[ទ្រឹស្តីខាងវិជ្ជាពេទ្យរបស់ខ្មែរ ÷ រោគវត្ថុករណ៍ និង វិធីវិនិច្ឆ័យរោគទាំងឡាយ]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **សិក្សាចក្រ** លេខ ៣ សៀមរាប ឆ្នាំ ២០០១, ទំព័រ ១២-១៥ ។

Chhem, R.K. « Les doctrines médicales khmères : Nosologie et méthodes diagnostiques », *Siksācakr*, Center for Khmer Studies, Siemreap, 3, 2001, pp. 12-15.

⊙ ជីវ តាក្វាន់ [**កំណត់ហេតុរបស់ ជីវតាក្វាន់ អំពីប្រពៃណីនៃប្រទេសកម្ពុជា**] (ជាភាសាបារាំង លោក ប៉ូល ប៉េល្លីយ៉ូត៍ ជាអ្នកបកប្រែ) ប៉ារីស, អាឌ្រីយ៉ាំង មែហ្សុនណឺវ, ឆ្នាំ ១៩៥១ ។

Tcheou Ta-Kouan, *Mémoires sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-Kouan* (Traduit par Paul Pelliot), Paris, Adrien-Maisonneuve, 1951.

⊙ ដឺ ប៊ែណុំង, អូលីវីយេ៉រ៍ «[អំពីវត្តអារាមខ្មែរ ÷ ការរៀបចំ និង និមិត្តរូបនិយម]» (ជាភាសាអង់គ្លេស) ក្នុង [**វត្តអារាមខាងព្រះពុទ្ធសាសនា**] ពីយែរ ពីស្ហារដ៍ និង ហ្វ្រង់ស្វា ឡាហ្ស៊ីរ៉ាដ៍ (បណ្ណាធិការ), ប៉ារីស, ស.ប.ច.ប.ប., ឆ្នាំ ២០០៣, ទំព័រ ២០៩-២១៨ ។

Bernon (de), Olivier, "About Khmer monasteries: Organization and symbolism", in *The Buddhist monastery*, Pierre Pichard & François Lagirarde (eds), Paris, EFEO, 2003, pp. 209-218.

⊙ ឌី ផុន **វចនានុក្រមរុក្ខជាតប្រើប្រាស់ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០០ ។

⊙ ធាតា សុទ្ធិធម្ម «[ស្ថាបត្យកម្មវត្តអារាមក្នុងភាគឦសាននៃប្រទេសថៃ]» (ជាភាសាអង់គ្លេស) ក្នុង [**វត្តអារាមខាងព្រះពុទ្ធសាសនា**] ប៉ារីស, ស.ប.ច.ប.ប., ព. ពីស្ហារដ៍ និង ហ្វ. ឡាហ្ស៊ីរ៉ាដ (បណ្ណាធិការ), ឆ្នាំ ២០០៣ ទំព័រ ១១៩-១៣០ ។

Thada Sutthitham, "Monastic architecture in Northeastern Thailand", in *The Buddhist monastery*, Pierre Pichard & François Lagirarde (eds), Paris, EFEO, 2003, pp.119-130.

⊙ នរោត្តម ឫទ្ធារសី [**ការវិវត្តនៃវេជ្ជវិជ្ជានៅប្រទេសកម្ពុជា**] (ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, អារ៉ែនេត្ត ល., ឆ្នាំ ១៩២៩ ។

Norodom Ritharasy, *L'Évolution de la médecine au Cambodge*, Paris, Arnette L., 1929.

⊙ បារ៉ូ, អា. «[អំពីអាស្រមបទនិងមជ្ឈមណ្ឌលភាវនាខ្លះៗ នៅប្រទេសកម្ពុជា]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង [**ព្រឹត្តប័ត្រនៃសាលាបារាំងសែសចុងបូព៌ាប្រទេស**] លេខ ៥៦, ឆ្នាំ ១៩៦៩, ទំព័រ ១១-៥៦ ។

Bareau, A., « Quelques ermitages et centres de méditation bouddhiques au Cambodge », *BEFEO*, 56, 1969, pp. 11-56.

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:39 Page 122

⊙ *ប៉ាវី, អា.* [**បេសកកម្មរបស់លោក ប៉ាវ, ឥណ្ឌូចិន ឆ្នាំ ១៨៧៩_១៨៩៥៖ ភូមិសាស្ត្រនិងការធ្វើដំណើរ ភាគទី ១**] *(ជាភាសាបារាំង), ប៉ារីស, ឡឺរូ (បណ្ណាធិការ), ឆ្នាំ ១៩០១ ។*

Pavie, A., *Mission Pavie, Indochine 1879-1895: géographie et voyages I*, Paris, Leroux éditeur, 1901.

⊙ *ប៊ីហ្សូត៍, ហ្វ្រង់ស្វា* [**ផ្លូវធម្មលង្កា**] *(ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, ស.ប.ច.ប.ប., ឆ្នាំ ១៩៩២ ។*

Bizot, François, *Le Chemin de Laṅkā*, Paris, EFEO, 1992.

⊙ *ប៊ីហ្សូត៍, ហ្វ្រង់ស្វា* [**ដើមល្វាមែកប្រាំ៖ ការស្រាវជ្រាវអំពីពុទ្ធសាសនាខ្មែរ**] *(ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, ស.ប.ច.ប.ប., ឆ្នាំ ១៩៧៦ ។*

Bizot, François, *Le Figuier à cinq branches: recherche sur le bouddhisme khmer*, Paris, EFEO, 1976.

⊙ *បេកេទ្ទី, កាទ្រីន «[អំពីប្រពៃណីបុរាណទាក់ទងនឹងគម្ពីរសាត្រានៅប្រទេសកម្ពុជា]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង* [**ការស្រាវជ្រាវថ្មីៗ អំពីប្រទេសកម្ពុជា**] *ហ្វ្រង់ស្វា ប៊ីហ្សូត៍ (បណ្ណាធិការ), ស.ប.ច.ប.ប., ឆ្នាំ ១៩៩៤, ទំព័រ ៤៧-៦១ ។*

Bechetti, Catherine, « Une ancienne tradition de manuscrits au Cambodge », in *Recherches nouvelles sur le Cambodge*, Bizot F (ed.), Paris, EFEO, 1994, pp. 47-61.

⊙ *ប៉េល្លីយ៉ូត៍, ប៉ូល «[ប្រទេសហ្វូណន]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង* [**ព្រឹត្តិប័ត្រនៃ ស.ប.ច.ប.ប.**] *លេខ ៣, ឆ្នាំ ១៩០៣, ទំព័រ ២៤៨-៣០៣ ។*

Pelliot, P., « Le Fou-nan », *BEFEO*, 3, 1903, pp. 248-303.

⊙ *ប៉េល្លីយ៉ូត៍, ប៉ូល* [**កំណត់ហេតុរបស់ ជីវតាក្វាន់ អំពីប្រពៃណីនៃប្រទេសកម្ពុជា ការបកប្រែថ្មី និងអត្ថាធិប្បាយដែលមិនទាន់សម្រេច**] *(ជាភាសាបារាំង), ប៉ារីស, អាទ្រីយ៉ាំង មែហ្សុនណឺវ, ឆ្នាំ ១៩៥១ ។*

Pelliot, Paul, *Mémoires sur les coutumes du Cambodge de Tcheou Ta-Kouan, version nouvelle suivie d'un commentaire inachevé*, Paris, Adrien-Maisonneuve, 1951.

⊙ *ប្រ៊ុន, វ., និង ត. ស៊្ហូម៉ាហឺរ* [**ថ្នាំរុក្ខជាតិបុរាណនៅភាគខាងជើងនៃប្រទេសថៃ**] *(ជាភាសាអង់គ្លេស) បាងកក, វ៉ៃត៍ឡូតឹស ឆ្នាំ ១៩៩៤ ។*

Brun, V., T. Schumacher, *Traditional herbal medicine in Northern Thailand*, Bangkok, White Lotus, 1994.

⊙ *ពីស្ហារដ៍, ពីយែរ, និង ហ្វ្រង់ស្វា ឡាហ្ស៊ីរ៉ាដ៍ (បណ្ណាធិការ)* [**វត្តអារាមខាងព្រះពុទ្ធសាសនា**] *(ជាភាសាអង់គ្លេស) ប៉ារីស, ស.ប.ច.ប.ប., ឆ្នាំ ២០០៣ ។*

Pichard, Pierre, François Lagirarde (eds), *The Buddhist monastery*, Paris, EFEO, 2003.

⊙ *គូ សុជា* **ក្បួនខ្នាតខ្លះនៃសំណង់ក្នុងបរិវេណវត្តអារាម** *ភ្នំពេញ, ការផ្សាយរបស់ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ព.ស. ២៥៤៥ គ.ស. ២០០១ ។*

⊙ *ម៉ាក់កូឡេយ៍, អ.ព. «[អត្ថបទព្យាបាល និង បច្ចេកទេសព្យាបាលក្នុងវិជ្ជាពេទ្យបុរាណរបស់ជនជាតិកោះបាលី]» (ជាភាសាអង់គ្លេស) ក្នុង* [**សង្គមវិទ្យាសាស្ត្រ និង វេជ្ជវិទ្យា**] *លេខ ២៧, ៨, ឆ្នាំ ១៩៨៨ ទំព័រ ៧៧៩-៧៨៧ ។*

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:40 Page 123

McCauley, A.P., “Healing texts and healing techniques in indigenous Balinese medicine”, *Soc Sci Med*, 27, 8, 1988, pp. 779-787.

៙ ម៉ាតាំង, ម៉ារី-អាឡិចសង់ឌ្រីន [**សេចក្ដីផ្ដើមអំពីជាតិពន្ធុរុក្ខសាស្ត្រនៅប្រទេសកម្ពុជា**] (ជាភាសាបារាំង), ប៉ារីស, មជ្ឈមណ្ឌលជាតិនៃការស្រាវជ្រាវវិទ្យាសាស្ត្រ / មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវអំពីអាស៊ីអាគ្នេយ៍និងប្រជុំកោះនៃអាស៊ីអាគ្នេយ៍, ឆ្នាំ ១៩៧១ ។
Martin, Marie-Alexandrine, *Introduction à l’ethnobotanique du Cambodge*, Paris, CNRS/CEDRASEMI, 1971.

៙ ម៉ាតាំង, ម៉ារី-អាឡិចសង់ឌ្រីន «[គោលសំខាន់នៃវិជ្ជាពេទ្យខ្មែរបុរាណ]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **សិក្សាខ្មែរ** លេខ ៦, ប៉ារីស, ឆ្នាំ ១៩៨៣, ទំព័រ ១៣៥-១៧០ និង រូបផ្តិតពុម្ពចំនួន ៩ ។
Martin, Marie-Alexandrine, « Éléments de médecine traditionnelle khmère », *Seksa Khmer*, 6, Paris, 1983, pp. 135-170 + IX pl.

៙ ម៉ាស្ប៉ឺរ៉ូ, ហ្សក [**វេយ្យាករណ៍ភាសាខ្មែរ**] (ជាភាសាបារាំង), ប៉ារីស, ឡឺរូ (បណ្ណាធិការ), ឆ្នាំ ១៩១៥ ។
Maspero, Georges, *Grammaire de la langue khmère*, Paris, Leroux éditeur, 1915.

៙ ម៉ុលហុល្លែន្ត, ជ. [**វេជ្ជាពេទ្យ មន្តអាគម និង ខ្មោចបិសាច**] (ជាភាសាអង់គ្លេស), ខាន់បេរ៉ា, បណ្ណាល័យជាតិអូស្ត្រាលី, ឆ្នាំ ១៩៨៧ ។
Mulholland, J., *Medicine, magics and evil spirits*, Canberra, National Library of Australia, 1987.

៙ ម៉ឺណូត៍, ប. [**ធាតុពេទ្យខ្មែរ**] (ជាភាសាបារាំង), ហាណូយ, រោងពុម្ពចុងបូព៌ាប្រទេស, ឆ្នាំ ១៩៣០ ។
Menaut, B., *Matière médicale cambodgienne*, Hanoi, Imprimerie d’Extrême-Orient, 1930.

៙ រស់ វិសុទ្ធ **“វេជ្ជាពេទ្យបុរាណ” ស្ដីពីថ្នាំបុរាណ និងរបៀបព្យាបាលតាមទំនៀមទម្លាប់** ភ្នំពេញ, និក្ខេបបទបញ្ចប់បរិញ្ញាបត្រ (មិនបានបោះពុម្ពផ្សាយ), សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រសិល្បៈ មហាវិទ្យាល័យបុរាណវិទ្យា, ឆ្នាំ ១៩៩៥ ។

៙ លី ធាមតេង **កំណត់ហេតុរបស់ ជីវតាក្វាន់ អំពីប្រពៃណីនៃអ្នកស្រុកចេនឡា បកប្រែផ្ទាល់ពីឯកសារដើមភាសាចិន** ភ្នំពេញ, ចាត់ចែងបកប្រែដោយ លី ធាមតេង ដោយមានជំនួយពី អ៊ឹង ឡាយ, តាំង ស៊ុយគង់ និង ម៉ា អៀង, បោះពុម្ពលើកទី ៣, ព.ស.២៥១៦ គ.ស.១៩៧៣ ។

៙ លី វូអុង «[សាស្ត្រាស្លឹករឹត]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **ប្រជុំអត្ថបទសាកលវិទ្យាល័យវិចិត្រសិល្បៈក្រុងភ្នំពេញ** លេខ ១, ឆ្នាំ ១៩៦៧, ទំព័រ ៩៧-១០៩ ។
Ly Vou-Ong, « Les manuscrits sur feuilles de latanier », *Annales de l’Université des Beaux-Arts de Phnom-Penh*, 1, 1967, pp. 97-109.

៙ លីយ៉េតារ៍, ហ្ស. [**ប្រវត្តិសាស្ត្រវេជ្ជវិទ្យានៅប្រទេសឥណ្ឌា**] (ជាភាសាបារាំង) ស្ត្រាស្បួរ, ស៊ីល្បឺរម៉ាន ហ្ស., ឆ្នាំ ១៨៥៨ ។
Lietard, G., *L’Histoire de la médecine chez les Indous*, Strasbourg, Silberman G., 1858.

siksacakr 6khMichelFinal.qxd 28/08/2005 20:40 Page 124

៙ វ៉ាន់អេស្តឺរីក, ព.វ. «[វិធីព្យាបាលរោគដោយរុក្ខជាតិនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ដើម្បីប៉ូវកម្លាំង និង ផ្តល់កម្លាំងថ្មី]» (ជាភាសាអង់គ្លេស) ក្នុង [**សង្គមវិទ្យាសាស្ត្រ និង វេជ្ជវិទ្យា**] *លេខ ២៧, ៨, ឆ្នាំ ១៩៨៨, ទំព័រ ៧៥១-៧៥៩ ។*

Van Esterik, P.V., "To strenghten and refresh: Herbal therapy in Southeast Asia", *Soc Sci Med*, 27, 8, 1988, pp. 751-759.

៙ វិដាល, ហ្ស.អឺ. [**ទេសភាពរុក្ខជាតិ និងរុក្ខជាតិទាំងឡាយនៅជ្រោយឥណ្ឌូចិន**] (ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, ការបោះពុម្ពផ្សាយ កាថាឡា, ឆ្នាំ ១៩៩៧ ។

Vidal, J.-E., *Paysages végétaux et plantes dans la Péninsule indochinoise*, Paris, Éditions Karthala, 1997.

៙ វិដាល, ហ្ស.អឺ., ហ្គាប្រ៊ីយែល ម៉ារតែល និង សាវរស ឡេវិត្ស «[កំណត់ក្នុងវិស័យជាតិពន្ធុរុក្ខតាម-សាស្ត្រអំពីរុក្ខជាតិខ្លះ ដែលគេប្រើប្រាស់នៅប្រទេសកម្ពុជា]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង [**ព្រឹត្តិប័ត្រនៃ ស.ប.ច.ប.ប.**] *លេខ ៥៦, ឆ្នាំ ១៩៦៩, ទំព័រ ១៧១-២៣២ និង រូបផ្តិតពុម្ព ចំនួន ៦ ។*

Vidal J.-E., G. Martel, S. Lewitz, « Notes ethnobotaniques sur quelques plantes en usage au Cambodge », *BEFEO*, tome LVI, 1969, pp. 171-232 + 6 pl.

៙ ហេដ្លេយ៍, រ៉ូប៊ឺត, រត្ន ឈឹម, និង អុក សឿម [**វចនានុក្រមខ្មែរ-អង់គ្លេសទំនើប**] កិនស៊ិងតុន (រដ្ឋម៉ែរីឡែន្ត), ឆ្នាំ ១៩៩៧ ។

Headley, R.K., Rath Chim and Ok Soeum, *Modern Cambodian-English Dictionary*, Kensington (Maryland), 1997.

៙ ហ្គូឡុំប៍, ល. «[អ្នកព្យាបាលក្នុងតួនាទីជាអ្នកកណ្តាលផ្នែកវប្បធម៌នៅភាគខាងត្បូងនៃប្រទេសថៃ]» (ជាភាសាអង់គ្លេស) ក្នុង [**សង្គមវិទ្យាសាស្ត្រ និង វេជ្ជវិទ្យា**] *លេខ ១៨, ២, ឆ្នាំ ១៩៨៤, ទំព័រ ១១១-១១៥ ។*

Golomb, L., "The curer as cultural intermediary in Southern Thailand", *Soc Sci Med*, 18, 2, 1984, pp. 111-115.

៙ ហ្គៃ, ហ្ស. [**ស្លឹករឹត និង ក្រដាស៖ សាត្រា និងក្រាំង ដែលមានរូបគំនូរ នៅប្រទេសឥណ្ឌានិងនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍**] (ជាភាសាអង់គ្លេស) មែលប៊ួន (អូស្ត្រាលី), វិចិត្រសាលជាតិនៃវិកតូរីយ៉ា ឆ្នាំ ១៩៨២ ។

Guy, J., *Palm-leaf and paper: Illustrated manuscripts of India and Southeast Asia*, Melbourne, National Gallery of Victoria, 1982.

៙ ក្រូស្លីយេ៉រ, ហ្សក [**ការស្រាវជ្រាវអំពីជនជាតិខ្មែរ តាមអត្ថបទ និង ប្រាសាទ តាំងពីសតវត្សដំបូង ៗ នៃគ្រិស្តសករាជ**] (ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, ស្កាល៉ាមែល, ឆ្នាំ ១៩២១ ។

Groslier, Georges, *Recherche sur les Cambodgiens d'après les textes et les monuments depuis les premiers siècles de notre ère*, Paris, Challamel, 1921.

៙ ហ្វីលីយ៉ូហ្សាត់, ហ្សង់ «[ក្បួនកុមារតន្ត្ររបស់រាវណៈ និងអត្ថបទស្របគ្នារបស់ឥណ្ឌា ទីបេត៍ ចិន ខ្មែរ និង អារ៉ាប់]» (ជាភាសាបារាំងស) ក្នុង [**សៀវភៅរបស់សមាគមអាស៊ី**] *លេខ ៤, ប៉ារីស, ឆ្នាំ ១៩៣៧ ។*

Filliozat, Jean, « Le *Kumāratantra* de Rāvaṇa et les textes parallèles indien, tibetain, chinois, cambodgien et arabe », Paris, *Les Cahiers de la Société Asiatique* IV, 1937.

◎ ឡាដឺរម៉ាន, ស., និង ព. វ៉ាន់អេស្តឺរីក «[បច្ចេកទេសព្យាបាលនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍÷ សេចក្ដីផ្ដើម]» (ជាភាសាអង់គ្លេស) ក្នុង **[សង្គមវិទ្យាសាស្ត្រ និង វេជ្ជវិទ្យា]** *លេខ ២៧, ៨, ឆ្នាំ ១៩៨៨, ទំព័រ ៧៤៧-៧៥០ ។*

Laderman, C., P. Van Esterik, "Techniques of healing in Southeast Asia: Introduction", *Soc Sci Med*, 27, 8, 1988, pp. 747-750.

◎ ឡាបារ, អា. **[ប្រវត្តិសាស្ត្រសៀវភៅ]** *(ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, រោងពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យបារាំង, ការបោះពុម្ពផ្សាយលើកទី ៨, ឆ្នាំ ២០០១ ។*

Labarre, A., *Histoire du livre*, Paris, PUF, 8e éd., 2001.

◎ ឡឺក្លែរ, អាដេម៉ារដ៍ «[វិជ្ជាពេទ្យនៅប្រទេសខ្មែរ]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **[ទស្សនាវដ្ដីវិទ្យាសាស្ត្រ]** *លេខ ២, ២៣, ឆ្នាំ ១៨៩៤, ទំព័រ ៧១៥-៧២១ ។*

Leclère, Adhémard, « La médecine chez les Cambodgiens », *Revue Scientifique*, 2, 23, 1894, pp. 715-721.

◎ ឡឺក្លែរ, អាដេម៉ារដ៍ «[កាយវិភាគសាស្ត្រនៅប្រទេសខ្មែរ]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **[ទស្សនាវដ្ដីវិទ្យាសាស្ត្រ]** *លេខ ៤, ១, ឆ្នាំ ១៨៩៤, ទំព័រ ៣៩២-៣៩៨ ។*

Leclère, Adhémard, « L'anatomie chez les Cambodgiens », *Revue Scientifique*, 4, 1, 1894, pp. 392-398.

◎ ឡឺក្លែរ, អាដេម៉ារដ៍ «[អំពើអំពាន់នៅប្រទេសខ្មែរ]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **[ទស្សនាវដ្ដីវិទ្យាសាស្ត្រ]** *លេខ ៥, ភាគ ៣, ឆ្នាំ ១៨៩៥, ទំព័រ ១២៩-១៣៦ ។*

Leclère, Adhémard, « La sorcellerie chez les Cambodgiens », *Revue Scientifique*, 5, Tome 3, 1895, pp. 129-136.

◎ ឡេវិត្ស, សាវរស, និង ប. រ៉ូល្លេ៉ត៍ «[សទ្ទានុក្រមឈ្មោះដើមឈើនិងចុល្លព្រឹក្សនៃប្រទេសកម្ពុជា]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **[ព្រឹត្តិប័ត្រនៃ ស.ប.ច.ប.ប.]** *លេខ ៦០, ឆ្នាំ ១៩៧៣, ទំព័រ ១១៧-១៦២ ។*

Lewitz S., B. Rollet, « Lexique des noms d'arbres et d'arbustes du Cambodge », *BEFEO*, tome LX, 1973, pp. 117-162.

◎ អូ ឈៀង **[ចត្តុចលីមូលនិធិខ្មែរ]** *(ជាភាសាបារាំង) ប៉ារីស, រោងពុម្ពជាតិ, ឆ្នាំ ១៩៥៣ ។*

Au Chhieng, *Catalogue du fonds khmer*, Paris, Imprimerie Nationale, 1953.

◎ អៀង សាយ **មេកាព្យ ៗ ច្បាប់ក្បួនបង្រៀនតែងកាព្យ** *ភ្នំពេញ, បណ្ណាគារ ម៉ី-សុខ, ព.ស. ២៥០៩ គ.ស. ១៩៦៦ ។*

◎ អាំង ជូលាន «[ការនាំមករបស់ឥណ្ឌាឲ្យវិទ្យាពេទ្យខ្មែរបុរាណ ។ ការពិនិត្យពិច័យជាដំបូង]» (ជាភាសាបារាំង) ក្នុង **[ទស្សនាវដ្ដីសមាគមអាយុវេទប្រចាំអឺរ៉ុប]** *ភាគទី ២, រ៉ែន់បែក, ឆ្នាំ ១៩៩២, ទំព័រ ១០១-១១៤ ។*

Ang Chouléan, « Apports indiens à la médecine traditionnelle khmère. Considérations préliminaires », *Journal of the European Ayurvedic Society*, Vol. 2, Reinbeik, 1992, pp. 101-114.

Errata Siksacakr 6-d.qxd 9/6/2006 6:49 PM Page 1

បញ្ជីកែពាក្យខុសក្នុង **សិក្សាចក្រ** លេខ ៦

ទំព័រ	បន្ទាត់	ពាក្យខុស	ពាក្យត្រូវ
៧៦	១១	*ពូលាះ*	*ពូលោះ*
៨៣	៩	*«្វ៉ាអេម៉ឺហៀរកំបូដហ៊ុយយ៉ាំង»*	*«ថ្វ៉ាអេម៉ឺហៀរកំបូដហ៊ុយយ៉ាំង»*
៨៦	១	*ការរាប់ចំនួន លើសពីមួយសែន*	*ការរាប់ចំនួន លើសពីខ្ទង់លាន*
៩៩	១៨	*(១) ហ្វូងពិភក្ដិជានីដាឆារ ៗ*	*(២) ហ្វូងពិភក្ដិជានីដាឆារ ៗ*

មានការភ្លាំងភ្លាត់ត្រង់លេខរៀងកំណត់អត្ថន័យ ។ ដោយច្រឡំ មានលេខរៀង (១) ពីរដង ក្នុងភាគអំពីកំណត់អត្ថន័យនោះ ។ ចាប់តាំងពីលេខរៀង (១) លើកទី ២ លេខរៀង (២) (៣) (៤) រហូតដល់ (៦០) សូមកែឲ្យអាន (២) (៣) (៤) (៥) រហូតដល់ (៦១) វិញ (ទំព័រ ៩៩ ដល់ ១០៣) ។

១១៥	១១	*ផ្លែចន្ទ ផ្កាចន្ទ*	*ផ្លែចាន់ ផ្កាចន្ទន៍*

Errata pour *Siksācakr* n° 6

Page	Ligne	Au lieu de	Lire
22	9	les chiffres au-delà de cent mille	les chiffres au-delà des millions
27	8	dans un *slīṅ* il y a 4 *dhvīoeṅ*	dans un *slīṅ* il y a 2 *dhvīoeṅ*
31	n. 56, l. 3	pāli *akṣaṇa* ou *akṣaṇā*	pāli *akkhaṇa* ou *akkhaṇā*

Errata for *Siksācakr* No. 6

Page	Line	Instead of	Read
36	27	*phlae cān'* [fruits of *Illicium anisatum*]	*phlae cān'* [fruit of *Diospyros decandra*]
36	27	*phkā cān'* [fruits of *Diospyros decandra*]	*phkā cand(n)* [star anise, fruit of *Illicium verum*]